

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Andrea Procházková

**Restituce uměleckých děl zabavených
během druhé světové války**

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: doc. JUDr. Marek Starý Ph.D.

Katedra právních dějin

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 18.1.2022

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracovala samostatně, že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že text této práce, včetně poznámek pod čarou má 125 365 znaků včetně mezer.

Diplomantka

V Praze dne 18.1.2022

Tímto chci poděkovat doc. JUDr. Marku Starému Ph.D. za vstřícný přístup po celou dobu vedení diplomové práce, podnětné nápady, cenné připomínky a rady.

Obsah

Úvod.....	1
1. Nacisté a umění.....	3
2. Zvrhlé umění.....	4
2.1 Adolf Hitler a jeho pohled na umění.....	4
2.1.1 Životní zklamání jako vliv na vnímání umění.....	4
2.1.2 Hitlerova díla.....	6
2.2 Kam zabavené umění putovalo.....	6
2.2.1 Výstavy zvrhlého umění.....	7
2.2.2 Ztracená nebo zničená díla.....	8
2.3 Zákon o konfiskaci děl zvrhlého umění.....	8
2.3.1 Implementace.....	9
2.3.2 Platnost.....	9
2.4 Organizace pro konfiskaci uměleckých děl.....	10
3. Poválečné snahy.....	12
3.1 Art Looting Investigation Unit.....	12
3.2 Komise.....	12
4. Problematika rekonstrukce vlastnických práv.....	14
4.1 Historický kontext.....	14
4.2 Otázka dobrovolného vzdání se předmětů.....	15
4.3 Promlčecí doba.....	15
5. Významné konference.....	17
5.1 Conference on Holocaust-Era Assets.....	17
5.1.1 Tzv. 11 principů.....	18
5.2 Mezinárodní fórum ve Vilniusu.....	22
5.3 Pražská konference 2009.....	24

5.3.1 Terezińska deklarace.....	26
5.4 Shrnutí.....	26
6. Aktuální právní úprava.....	28
6.1 Německo.....	28
6.1.1 Nároky na umění odcizené nacisty.....	28
6.1.2 Příslušné orgány.....	29
6.1.3 Společná deklarace Německa a USA.....	30
6.2 Rakousko.....	31
6.2.1 Spolkový zákon o navrácení kulturních statků z rakouských spolkových muzeí a sbírek.....	31
6.2.2 Štýrský zemský zákon.....	32
6.3 Česko.....	32
6.3.1 Zákon o zmírnění některých majetkových křivd způsobených holokaustem.....	32
6.4 Spojené státy Americké.....	33
6.5 Francie.....	34
6.6 Švýcarsko.....	35
6.7 Shrnutí.....	35
7. Významné případy.....	37
7.1 Případ Marie Altmannové.....	38
7.1.1 Restituovaný majetek.....	38
7.1.2 Restituce.....	40
7.2 Případ rozdělené držby nacisty uloupeného umění.....	42
7.2.1 Pozadí případu.....	42
7.2.2.Průběh.....	43
7.3 Případ Gurlittova pokladu.....	44
7.3.1 Pozadí.....	44
7.3.2 Nález sbírky a následné události.....	46

7.3.3 Právní otázky, spory po smrti Cornelia Gurlitta.....	49
7.3.4 Události po listopadu 2014.....	50
Závěr.....	53
Seznam použitých zdrojů.....	55

Úvod

Odhaduje se, že více než dvacet procent uměleckých děl v Evropě bylo uloupeno nacistickým režimem během druhé světové války. Během tohoto období „nacistického drancování“ německé síly systematicky uloupily muzeím i soukromým majitelům nejcennější umělecká díla na světě. Tento akt je dnes historií označován za největší loupež v dějinách.

Zabavování uměleckých děl oprávněným vlastníkům bylo systematickým procesem, který zbavoval vlastníky jejich vlastnických práv.

Zpočátku nacistický režim nutil židovské obchodníky s uměním, aby před útekem do zahraničí prodávali své sbírky za drasticky snížené ceny. Sbírkové židovských majitelů, kteří zemřeli během nacistického režimu, se staly majetkem státu. Sbírkové mnoha majitelů byly vyrabovány poté, co byli deportováni do koncentračních nebo vyhlazovacích táborů. Obrazy považované za „moderní nebo zvrácené“ byly ukradeny z muzeí a mnohdy zničeny.

Kromě zřejmých finančních motivů byl nacistický režim k rabování tak velkého množství kulturních pokladů motivován také touhou Adolfa Hitlera vytvořit „Führermuseum“, nerealizované muzeum plánované v Hitlerově rodném městě Linzi v Rakousku. Toto muzeum plánoval Hitler již několik let a mělo obsahovat všechna významná umělecká díla na světě, včetně křídla degenerovaného neboli zvráceného umění. Za tímto účelem byla v roce 1940 vytvořena zvláštní jednotka nacistické armády, která měla za úkol získávat právě významná umělecká díla a kulturní statky.

Podle Jewish Virtual Library na konci druhé světové války našli spojenci uloupená umělecká díla ve více než tisíci depozitářích po celém Německu a Rakousku. Pod vedením americké armády bylo identifikováno téměř 700 000 uměleckých děl, která byla navrácena do zemí, odkud byla odvezena.

Navzdory počátečnímu úsilí spojenců bylo nakonec nalezení původních majitelů děl ponecháno na vládách těchto válkou zničených zemí. Protože okamžitě po válce řešila většina zemí zásadní existenční problémy, umělecká díla nebyla v centru pozornosti a tisíce děl se buď nikdy nedostaly zpět k právoplatným majitelům, nebo se majitele nepodařilo vypátrat.

Teprve čtyřicet let po skončení války začaly evropské země zveřejňovat inventární seznamy uměleckých děl, která byla Židům zabavena nacisty během druhé světové války, a oznámily podrobnosti procesu navrácení děl jejich majitelům a právoplatným vlastníkům.

V důsledku nacistických invazí a okupace Evropy se stále pohřešují desítky tisíc uměleckých děl. Navzdory době, která uplynula od druhé světové války a holocaustu, se dědicové nacisty uloupených uměleckých děl stále aktivně snaží získat zpět majetek svých předků. Potřeba jednotného souboru zákonů a postupů upravujících nároky však stále neexistuje. V této práci se budu zabývat průběhem drancování, současným stavem právních předpisů týkajících se repatriace nacisty uloupeného umění, některými současnými příklady repatričních snah a nabídnu své úvahy o tom, jak lze zákony reformovat, aby lépe sloužily zájmům spravedlnosti.

V kapitole Aktuální právní úprava rozeberu postupně právní úpravu států, které jsou do problematiky nejvíce zapojeny. Na této kapitole lze názorně vidět různorodost národní úpravy, která významně přispívá k celkovému chaosu v problematice restitucí.

V kapitole Významné případy pak zmíním několik různých případů, na nichž názorně předvedu, jak komplikovaná tato problematika ve skutečnosti je. Každý případ byl pečlivě vybrán tak, aby reprezentoval různorodost situací, v nichž se původní vlastníci či jejich dědicové ocitají, a to z pohledu mezinárodního práva, které nedisponuje právním rámcem pro řešení této problematiky, tak z pohledu práv národních, která nemají místní působnost, aby případ spolehlivě vyřešila. Dalším z aspektů je pak složitost samotného dokazování, komu předměty skutečně patří, jak ukáží v kapitole Případ Gurlittova pokladu. Zmíním také dle mého názoru ukázkové řešení za pomoci arbitráže v případě Marie Altmannové.

Věřím, že v závěru mé práce budu schopná definovat případný návrh řešení současné nepřehledné situace.

1. Nacisté a umění

Nacisté využívali umění jako součást svého většího politického a ideologického plánu. Způsob, jakým s uměním zacházeli, je neoddelitelně spjatý s úsilím o uchopení politické moci v Německu, snahou dobýt celý evropský kontinent a prováděním genocidy. Hitler a další významné osobnosti nacistické strany si od samého začátku uvědomovali, že problematika umění je vynikajícím nástrojem k přilákání příznivců. Dokonce již program strany z roku 1920 obsahoval ustanovení o umění (jmenovitě, že moderní umění by mělo být považováno za „zvrhlé“ a cizí německému lidu). Do roku 1930 začali nacisté naplno využívat problematiku umění jako prostředek proti svým politickým nepřátelům. V Durynsku, kde byl ministrem školství (Kultursminister) jmenován představitel nacistické strany, byla terčem levice, kterou nacisté spojili s modernismem – a skutečně si tak vynutili přesídlení školy umění a designu Bauhaus z Dessau do Berlína.

V polovině třicátých let používali nacisté obdobnou „kulturní politiku“ ve válce proti Židům. Putovní výstava zvrhlého umění, která byla zahájena v roce 1937, obsahovala jasné antisemitské poselství a výzvu k vyvlastňování židovských sbírek umění, které se stávalo v tomto období stále častějším. Tyto dva prvky dohromady představovaly zásadní moment eskalace války proti Židům. Obojí bylo součástí odlidšťování Židů nacisty, procesu, který odstartoval již v roce 1933. A konečně, zabavování uměleckých děl v dalších zemích, které nacisté považovali za germánské, byl výrazem jejich geopolitických cílů: S tvrzením, že „Polsko je opravdu Německo“, se nacisté snažili zmocnit předmětů považovaných za německé a vymýtit původní polskou kulturu, to je však jen jeden příklad z mnoha. Stručně řečeno, nacistická „kulturní politika“ - a konkrétně jejich snaha vykořisťovat umělecká díla – byla neoddelitelně spjata s válkou a holokaustem, což dává restitucím zvláštní naléhavost. Materiální restituce je totiž zároveň morální náhradou škody.¹

¹ *Washington conference on holocaust-era assets, November 30 - December 3, 1998 : proceedings*, Washington conference on holocaust-era assets; Bindenagel, J. D., Ed.; 1999.

2. Zvrhlé umění

2.1 Adolf Hitler a jeho pohled na umění

Adolf Hitler byl neúspěšný umělec, kterému bylo odepřeno přijetí na vídeňskou Akademii výtvarných umění. Přesto si o sobě myslel, že je znalcem umění, a v *Mein Kampf* zuřivě zaútočil na moderní umění jako na zvrhlé, včetně kubismu, futurismu a dadaismu, které považoval za produkt dekadentní společnosti dvacátého století.²

V roce 1933, kdy se Hitler stal kancléřem Německa, začal prosazovat svůj estetický ideál v rámci celého Německa. Umělecké styly upřednostňované nacistickou stranou byly klasické portréty a krajiny starých mistrů, zejména germánského původu. Moderní umění, které tomuto popisu neodpovídalo, nazvala Třetí říše zvrhlým uměním a následně byla většina takových uměleckých děl z německých státních muzeí buď prodána, nebo zničena.³

Finance získané prodejem zmíněných děl měl Führer v úmyslu využít na zřízení Evropského muzea umění v Linci. Hitler zamýšlel naplnit své muzeum největšími uměleckými poklady na světě a věřil, že většina z nejlepších světových umění patřila Německu poté, co bylo během napoleonských válek a první světové války vypleněno.⁴

2.1.1 Životní zklamání jako vliv na vnímání umění

Na počátku roku 1908, po smrti své matky, 18letý Adolf Hitler opustil provinční rodné město Linz a přestěhoval se do Vídně. Hitlerův otec si přál, aby se jeho syn stal státním úředníkem, ale Adolf Hitler měl v plánu stát se umělcem a Vídeň shledával ideálním místem pro splnění tohoto cíle.⁵

2 HITLER, Adolf. *Mein Kampf*. Přeložil Slavomír MICHALČÍK. Praha: Naše vojsko, 2016. ISBN 978-80-206-1595-4. Kapitola 10: Příčiny zhroucení

3 The Lost Museum | Bonjour Paris. *Your Complete Guide to Paris | Information on Paris* [online]. Copyright © 2021 France Media Ltd. [cit. 08.10.2021]. Dostupné z: <https://bonjourparis.com/archives/the-lost-museum/>

4 CAMERON, Norman, STEVENS, R. H. and TREVOR-ROPER, Hugh R. *Hitlers' table talk: 1941-1944 ; his private conversations*. New York : enigma Books, 2000. ISBN 1-929631-05-7. str. 53

5 GIBLIN, James Cross. *The life and death of Adolf Hitler*. New York : Clarion Books, 2002. ISBN 978-0395903711, str. 10

Již před přestěhováním do Vídně byl Hitler odmítnut městskou Akademií výtvarných umění.⁶ Přestože složil přijímací zkoušku v roce 1907, jeho kreslicí dovednosti byly „neuspokojivé“, rozhodla přijímací komise.

O několik let později Hitler ve svém autobiografickém manifestu *Mein Kampf* tvrdil, že ho odmítnutí zasáhlo „jako blesk z čistého nebe“, protože byl naprosto přesvědčen o svém úspěchu. Na podzim roku 1908 se znovu přihlásil na Akademii výtvarných umění a znovu ho odmítli. Velkou část následujícího roku se často stěhoval a nějaký čas žil i v útulku pro bezdomovce.⁷

V roce 1909 pak Hitler konečně začal vydělávat peníze tvorbou malých olejových a akvarelových obrazů, většinou obrazů budov a dalších památek ve Vídni, které kopíroval z pohlednic. Prodejem těchto obrazů turistům vydělal dost na to, aby se přestěhoval z útulku pro bezdomovce. V malování obdobných scén pokračoval i po svém stěhování do Mnichova. Jeho kariéru umělce ukončila první světová válka, když se v srpnu 1914 dobrovolně přihlásil do armády, přestože byl původně shledán komisí příliš slabým a neschopným střílet zbraní.⁸

V následujících desetiletích se Hitlerova formativní léta ve Vídni a jeho frustrovaná umělecká kariéra staly významnou součástí jeho politické kariéry a pomohly dosáhnout jeho osudového nástupu k moci v Německu. Jako Führer se Hitler postavil proti modernímu umění a nazval jej „zvrhlým“ produktem Židů a bolševiků a hrozbou pro německou národní identitu.⁹

2.1.2 Hitlerova díla

Pokud jde o Hitlerovo vlastní umění, údajně nechal své obrazy shromáždit a zničit, když byl u moci. Je však známo, že několik set děl¹⁰, včetně čtyř akvarelů zabavených americkou armádou během druhé světové války, se dochovalo.¹¹

6 ULLRICH, Volker and CHASE, Jefferson S. *Hitler: Ascent, 1889-1939*. New York : Vintage Books, 2017. ISBN 978-0385354387.

7 HITLER, Adolf. *Mein Kampf*. Přeložil Slavomír MICHALČÍK. Praha: Naše vojsko, 2016. ISBN 978-80-206-1595-4. Kapitola 2: Léta učení a strádání ve Vídni

8 ULLRICH, Volker and CHASE, Jefferson S. *Hitler: Ascent, 1889-1939*. New York : Vintage Books, 2017. ISBN 978-0385354387.

9 HITLER, Adolf. *Mein Kampf*. Přeložil Slavomír MICHALČÍK. Praha: Naše vojsko, 2016. ISBN 978-80-206-1595-4. Kapitola 10: Příčiny zhroutení

10 Viz. Příloha, Obr. 2.1.2.1

V Německu je prodej Hitlerových obrazů zcela legální, pokud neobsahují nacistické symboly. Jeho díla spolehlivě vyvolávají kontroverze pokaždé, když dochází k jejich prodeji. V roce 2015 se 14 obrazů a kreseb Hitlera v aukci v Norimberku prodalo za celkem asi 450 000 dolarů. Aukční dům tehdy argumentoval, že obrazy mají historický význam.¹²

Hlavní obavou při prodeji děl, která údajně namaloval Adolf Hitler, je velká šance, že se jedná o padělky. Stephan Klingen z Ústředního institutu pro dějiny umění v Mnichově řekl, že autentičnost je obzvláště obtížné ověřit v případě Hitlerových domnělých děl. Je to proto, že Hitlerovým stylem byl styl mírně ambiciózního amatéra, takže jeho obraz nelze odlišit od stovek tisíc podobných děl ze stejného období.¹³

2.2 Kam zabavené umění putovalo

Hitler měl tedy za hlavní cíl shromáždit obrovské množství umění proto, aby vytvořil říšské muzeum obrovského rozsahu. Další nacističtí hodnostáři, jako Reichsmarschall Hermann Göring a ministr zahraničních věcí Joachim von Ribbentrop, chtěli využít německé vojenské výboje k rozšíření svých soukromých uměleckých sbírek.¹⁴ Pokud ale umění bylo shledáno zvrhlým, hlavním cílem bylo jej buď výhodně prodat, a pokud to nebylo možné, pak bylo obvykle zničeno.

2.2.1 Výstavy zvrhlého umění

Die Ausstellung „Entartete Kunst“ (dále jen Výstava zvrhlého umění) patří mezi nejvýznamnější události předválečného nacistického Německa z hlediska umění. V Mnichově představila v roce 1937 přes 650 děl zabavených německým muzeím, která se neshodovala

11 When Hitler Tried (and Failed) to Be an Artist – HISTORY. [online]. Copyright © 2021 A [cit. 01.11.2021]. Dostupné z: <https://www.history.com/news/adolf-hitler-artist-paintings-vienna>

12 Hitler's art of flowers and fairytale castles sells for £280,000 at auction | Adolf Hitler | The Guardian. [online]. Copyright © 2021 Guardian News [cit. 01.11.2021]. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/world/2015/jun/21/hitlers-art-of-flowers-and-fairytale-castles-sells-for-280000-at-auction>

13 Five paintings allegedly by Adolf Hitler to be auctioned in Nuremberg | Adolf Hitler | The Guardian. [online]. Copyright © 2021 Guardian News [cit. 01.11.2021]. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/world/2019/feb/09/five-paintings-allegedly-by-adolf-hitler-to-be-auctioned-in-nuremberg> Viz příloha, obrazy 14, 15.

14 The Lost Museum | Bonjour Paris. *Your Complete Guide to Paris | Information on Paris* [online]. Copyright © 2021 France Media Ltd. [cit. 08.10.2021]. Dostupné z: <https://bonjourparis.com/archives/the-lost-museum/>

s novou nacistickou ideologií. 18. července, den před zahájením výstavy, přednesl Adolf Hitler projev, v němž vyhlásil válku proti rozkladu kultury a útočil na umělecké podvodníky. Podle Hitlerovy ideologie jsou zvrhlá taková díla, která urážejí německé cítění, ničí nebo zaměňují přirozenou formu nebo jednoduše odhalují absenci odpovídajících manuálních a uměleckých dovedností. Výstavu navštívilo přes 2 miliony lidí.¹⁵

Mnichovskou výstavou však lynč moderních uměleckých směrů zdaleka nekončil. Kromě snahy ponížít tyto směry měla výstava za cíl aspoň část těchto děl rozprodat a získat tak finance pro nacistické válečné aktivity. Další výstavy zvrhlého umění se tedy konaly o několik měsíců později v Berlíně a později v Lipsku, Düsseldorfu, Weimaru, Halle, Vídni a Salcburku. Celkem bylo vystaveno a určeno k prodeji či likvidaci asi 16 000 děl¹⁶. V důsledku obrovského množství děl, která se díky výstavám náhle objevila na trhu, jejich ceny drasticky klesly, a navíc klesl i počet zájemců (nejvíce jich bylo ze zahraničí).¹⁷ Protože zájem nebyl zdaleka tak vysoký, jak Němci očekávali, vypořádal se nacistický režim s některými díly obdobně, jako s nepohodlnou literaturou. 20. března 1939 bylo na nádvoří berlínského hasičského sboru spáleno 1 004 obrazů a soch a 3 825 kreseb a tisků.¹⁸

Propagandistický čin zvýšil dle očekávání pozornost. Basilejské muzeum ve Švýcarsku například vyslalo své zástupce s 50 000 švýcarských franků na útratu. Velké množství dalších obrazů bylo také výhodně prodáno obchodníky s uměním nejen do Švýcarska, ale také do Ameriky. Finance takto získané ale neputovaly do státního rozpočtu, nýbrž do rukou obchodníků, jakými byl například Hildebrand Gurlitt.¹⁹

2.2.2 Ztracená nebo zničená díla

Reichsministerium für Volksaufklärung und Propaganda (Říšské ministerstvo veřejného osvětlení a propagandy) sestavilo pro účely výstav 479stránkový dvousvazkový strojopisný

15 SPOTTS, Frederic. *Hitler and the power of aesthetics*. Woodstock : Overlook Press, 2009. ISBN 978-1585673452, str. 151–168

16 Munich 1937: The Development of Two Pivotal Art Exhibitions | H. Marcuse. [online]. [cit. 01.11.2021]. Dostupné z: <https://marcuse.faculty.history.ucsb.edu/classes/133c/133cproj/04proj/GinderNaziArt047.htm>

17 BUDICK, A. 'Degenerate Art' exhibition at the Neue Galerie New York.. *The Financial Times* 2014 Dostupné z: <https://www.ft.com/content/0af9ef66-af5c-11e3-bea5-00144feab7de>

18 SPOTTS, Frederic. *Hitler and the power of aesthetics*. Woodstock : Overlook Press, 2009. ISBN 978-1585673452, str. 151–168

19The unfinished art business of World War Two - BBC News. *BBC - Homepage* [online]. Copyright © 2021 BBC. The BBC is not responsible for the content of external sites. [cit. 01.11.2021]. Dostupné z: <https://www.bbc.com/news/world-europe-24812078>

seznam děl zkonfiskovaných z německých veřejných institucí v letech 1937–38. Díky tomuto detailnímu seznamu máme dnes povědomí o dílech, která v tomto období nenávratně zmizela. Jsou jimi například dílo *En Canot*²⁰ od kubistického malíře Jeana Metzingera, které bylo naposledy spatřeno právě na zmíněné výstavě v Mnichově, *Paysage près de Paris* od Alberta Gleize, ²¹ rovněž cenné kubistické dílo, které je od výstavy v Hannoveru také považováno za ztracené nebo *Nature Morte*²² od téhož umělce.²³

2.3 Zákon o konfiskaci děl zvrhlého umění

Zákon o konfiskaci děl zvrhlého umění²⁴ ze dne 31. května 1938 (RGBl. I, s. 612) umožňoval retroaktivně a bez kompenzace zabavit zvrhlé umění z muzeí nebo veřejně přístupných sbírek. Konfiskace ve prospěch Německé říše byla omezena na ta umělecká díla, která byla v době zabavování vlastněna říšskými občany nebo říšskými právníckými osobami a nevztahovala se Rakousko.

Konfiskaci nařídil přímo Führer a říšský kancléř, který měl rovněž pravomoc likvidovat díla, která se tímto zákonem stala majetkem říše. Tyto pravomoci dále delegoval na jiné orgány. Ve velmi výjimečných případech bylo možné kompenzovat částečně ztrátu.

24. července 1937 Hitler pověřil komisi v čele s Adolfem Zieglerem, aby odstranila zvrhlá díla ze všech muzeí a veřejných sbírek.

2.3.1 Implementace

Přestože zákon jasně stanoví, že vlastnická práva cizinců mají být zachována, v mnoha případech byl tento paragraf zcela ignorován. Zmíněnou kompenzaci pak obdržely nejen některé soukromé osoby, ale také mnohá muzea.

Zákon také jasně stanovil, jak má být se zabavenými díly naloženo. Zabavená díla se dělila na ta, která lze využít mezinárodně, tedy primárně díla cizinců. Ta byla nabídnuta do zahraničí, a to buď za konkrétní částku, nebo výměnou za tzv. kvalitní německé umění. Další kategorií

20 Viz Příloha Obr. 2.2.2.1

21 Viz příloha obr. 2.2.2.2

22 Viz příloha obr. 2.2.2.3

23 V&A · Explore 'Entartete Kunst': The Nazis' Inventory Of 'Degenerate Art'. V&A · The World's Leading Museum Of Art And Design [online]. Copyright © Victoria and Albert Museum, London, 2021 [cit. 01.11.2021]. Dostupné z: <https://www.vam.ac.uk/articles/explore-entartete-kunst-the-nazis-inventory-of-degenerate-art/#?c=&m=&s=&cv=&xywh=-1776%2C-303%2C7630%2C6044>

24 Gesetz über Einziehung von Erzeugnissen entarteter Kunst. *Deutsches Reichsgesetzblatt Jahrgang 1938, Teil I, Seite 612*, RGBl. I, s. 612.

pak byla díla vhodná pro vzdělávací výstavy o zvrhlém umění. A nakonec, některá díla byla shledána zcela bezcennými a byla nařízena jejich likvidace.

2.3.2 Platnost

Zákon o konfiskaci děl zvrhlého umění překvapivě nebyl zrušen Spojeneckou kontrolní radou.²⁵ Platným zůstal až do roku 1968, kdy byl vyškrtnut ze sbírky Federálního zákoníku.²⁶ Platnost tohoto zákona byla potvrzena v září roce 1948 na doporučení rad muzeí severozápadního Německa, kde se stanovilo, že tato díla nemohou být zpětně vymáhány.

To vyvolalo otázku, zda je třeba považovat konfiskace, které proběhly na základě tohoto zákona, rovněž za právně platné. Právní diskuse rozlišují mezi konfiskacemi děl z majetku muzeí, tedy z veřejného majetku, a konfiskacemi ze soukromých sbírek. Pokud jde o ztráty, které utrpěla muzea, v bezprostředním poválečném období převládal spíše názor, že dotčený zákon si zachová svou účinnost, protože vlastníkem muzeí byl stát, a tedy mohl s vlastním majetkem nakládat jakkoli. Muzea tedy v poválečném období nežádala o restituce těchto konfiskovaných děl. V případě vyvlastnění soukromého majetku bez náhrady je však platnost zákona sporná.²⁷ V letech následujících po skončení války byla v řízeních o restitucích děl zkonfiskovaných na základě tohoto zákona vydávána různá rozhodnutí a judikatura se neshodne na jednotném názoru na platnost zákona.

V některých případech se má za to, že konfiskace provedené na základě tohoto zákona mají být podle Radbruchova vzorce²⁸ považovány za neplatné. Podle jiného názoru však konfiskace uměleckých děl byly namířené proti všem majitelům bez rozdílu, nikoli na základě diskriminace z důvodů rasových, náboženských či politických, a tak jsou díla takto zabavená zkonfiskována zcela legálně.²⁹

25 DURIE, W. „*Garrison United States Berlin 1945–1994*“, *Mission Accomplished*. 2014. ISBN 978-1-63068-540-9.

26 KUNZE, Hans Henning. *Restitution "Entarteter Kunst": Sachenrecht und Internationales Privatrecht*. Berlin : De Gruyter, 2000. ISBN 978-3110168181. str. 262

27 KUNZE, Hans Henning. *Restitution "Entarteter Kunst": Sachenrecht und Internationales Privatrecht*. Berlin : De Gruyter, 2000. ISBN 978-3110168181. str. 263

28 „Vzorec Radbruch (Němec: Radbruchsche Formel) je teoretickoprávní institut, který byl poprvé formulován v 1946 eseji německý profesor práva a politik Gustav Radbruch . Podle teorie musí soudce, který narazí na rozpor mezi zákonem a tím, co vnímá jako spravedlivé, rozhodnout proti jeho použití, pokud - a pouze v případě - že se právní koncept, který stojí za tímto zákonem, jeví jako „neúnosně nespravedlivý“ nebo „úmyslné ignorování“ lidské rovnosti před zákonem.“ Cit. Radbruchův vzorec - Radbruch formula Radbruchův vzorec [online]. Copyright © Wikipedia [cit. 01.11.2021]. Dostupné z: https://cs.abcdef.wiki/wiki/Radbruch_formula

29 KUNZE, Hans Henning. *Restitution "Entarteter Kunst": Sachenrecht und Internationales Privatrecht*. Berlin : De Gruyter, 2000. ISBN 978-3110168181. str. 64

2.4 Organizace pro konfiskaci uměleckých děl

V každé válce dochází a docházelo jak ke krádežím uměleckých děl, tak k jejich ničení. V případě nacistického Německa však tento vedlejší efekt války nabyl nových rozměrů. Jak je uvedeno v kapitole Zákon o konfiskaci děl zvrhlého umění, nacistické Německo tak činilo systematicky a často na základě vlastních zákonů, a to již v předválečném období. Následně při svém tažení Evropou pokračovalo Německo v krádežích a konfiskacích uměleckých děl z veřejných i soukromých sbírek za pomoci k tomu určených organizací. Některá z těchto děl byla určena pro Hitlerovo nikdy neuskutečněné Führermuseum, některá byla předána dalším vysoce postaveným nacistickým činitelům, jako byl třeba Hermann Göring, zatímco s jinými díly bylo obchodováno za účelem financování nacistických aktivit.

V roce 1940 byla založena organizace *Einsatzstab Reichsleiter Rosenberg für die Besetzten Gebiete* (Operační štáb Reichsleiter Rosenberg pro okupovaná území), neboli ERR. První operační jednotka, západní pobočka pro Francii, Belgii a Nizozemsko, nazvaná Dienststelle Westen (Západní Agentura), se nacházela v Paříži. Původním účelem bylo shromáždit židovské a zednářské knihy a dokumenty, určené buď ke zničení, nebo k dalšímu studiu v Německu. Koncem roku 1940 však Hermann Göring vydal rozkaz, aby se ERR zaměřila na konfiskaci židovských sbírek umění. Díky pověstné německé preciznosti dnes víme přesně o která díla se jednalo, protože ERR vedla detailní záznamy o každém z nich. Odcizená díla byla shromážděna v Pařížském muzeu Jeu de Paume, které dnes vede jejich online databázi, kde mohou původní majitelé konkrétní dílo vyhledat a žádat jeho restituci.³⁰ ERR zabavila celkem 21 903 uměleckých předmětů,³¹ z nichž velké množství putovalo do soukromých sbírek významných nacistických funkcionářů. Nejvíce však do sbírek Hermanna Göringa, celkem 594 kusů.³²

Další velmi významnou organizací byla Sonderauftrag Linz, jejíž hlavním účelem bylo sestavování sbírek pro zamýšlené Führermuseum. Tato organizace měla velmi širokou působnost mimo jiné díky propojení s jednotkami Joachima von Ribbentropa, které působily nejdříve převážně ve Francii a následně v Rusku či severní Africe.³³

30 Database of Art Objects at the Jeu de Paume | Cultural Plunder by the Einsatzstab Reichsleiter Rosenberg [online]. [cit. 01.11.2021] Dostupné z: <https://www.errproject.org/jeudepaume/>

31 WALKER, Andrew. *The Nazi War Trials*. Harpenden : Pocket Essentials, 2006. ISBN 978-1903047507 str. 141

32 PETROPOULOS, Jonathan. *Art as politics in the Third reich*. Chapel Hill, NC. : University of North Carolina Press, 1999. ISBN 978-0807848098. str. 190

33 HADDEN, R. The Heringen Collection of the US geological survey library, Reston, Virginia. *Earth Sciences History*. 2008. Vol. 27, no. 2p. 242–265. DOI 10.17704/eshi.27.2.y1vq1168q51g1542.

Nacisté však často využívali také židovské obchodníky s uměním, kteří často prodávali umění zmíněným německým organizacím, a to obvykle pod nátlakem. K takovým případům patří třeba obchodní zástupci umělců Jacques Goudstikker, Benjamin a Nathan Katz a Kurt Walter Bachstitz.

Na konci války shromáždila Třetí říše těmito způsoby statisíce kulturních předmětů.

3. Poválečné snahy

3.1 Art Looting Investigation Unit

Art Looting Investigation Unit (Investigativní jednotka pro ukradené umění, dále jen ALIU) byla vytvořena v roce 1944 za účelem shromažďování informací o rabování, konfiskaci a manipulaci s kulturními předměty nacistickým Německem a následně pokračovala v činnosti svými snahami restituovat majetek původním majitelům.³⁴ ALIU také shromáždila informace o osobách, které podezřívala z účasti na těchto aktivitách, které následně zajala a vyslýchala.

Zprávy ALIU podrobně popisují síť nacistických funkcionářů, obchodníků s uměním a dalších zapojených osob. Závěrečná zpráva ALIU obsahovala tři části. Byly to podrobné zprávy z vyšetřování, které se zaměřovaly na jednotlivce, kteří hráli klíčové role v nacistickém Německu, konsolidované zprávy o výsledcích a seznam osob zapojených do nacistického spolčení. Zprávy ALIU tvoří jeden z klíčových záznamů v amerických vládních archivech aktiv nacistické éry.³⁵

3.2 Komise

Spojenci vytvořili několik zvláštních komisí, nejvýznamnější z nich je jednoznačně Monuments, Fine Arts and Archives (MFAA), která se snažila zachránit významné evropské památky před zničením a po skončení války její zástupci prozkoumávali území původně okupovaná nacisty, aby našli místa, kde byla ukradená umělecká díla uskladněna. V letech 1944 a 1945 však bylo jejich nejzásadnějším úkolem zabránit spojeneckým silám v rozkrádání těchto majetků a jejich zasílání či odvážení zpět domů. Skladovací místa dokonce někdy označovali bílou páskou, která se obvykle používala pro označení nevybuchlých min, aby byl majetek ochráněn před další neoprávněnou manipulací. MFAA se podařilo za dobu svého působení zachránit tisíce uměleckých děl a jiných cenných předmětů.³⁶

34 Art Looting Intelligence Unit (ALIU) Reports 1945-1946 and ALIU Red Flag Names List and Index. *Welcome to lootedart.com* [online]. Copyright © website copyright Central Registry 2021 [cit. 01.11.2021]. Dostupné z: <https://www.lootedart.com/MVI3RM469661>

35 Art Provenance and Claims Records and Research | National Archives. *National Archives* | [online]. Dostupné z: <https://www.archives.gov/research/holocaust/art/key-series-descriptions/key-series-descriptions-13.html>

36 Nazi Looted Art | National Archives. *National Archives* | [online]. Dostupné z: <https://www.archives.gov/publications/prologue/2002/summer/nazi-looted-art-1.html>

Spojenci takto objevili přes 1050 různých skladovacích prostor převážně na území Německa a Rakouska. Prvním sběrným místem pro odcizené předměty se stal v roce 1945 Wiesbaden, kam putovaly předměty z nacistických uložišť. Jen toto sběrné místo identifikovalo a restituovalo více než 700 000 jednotlivých předmětů včetně obrazů a soch, mimo jiné díky tomu, že bylo drženo stranou od sovětské armády a válečných reparací.³⁷

Centrální sběrné místo bylo v Mnichově, odkud identifikovatelná umělecká díla, která Němci získali během nacistické vlády, byla vracena do zemí, z nichž byla ukradena. Spojenci nechali na každé z vlád, zda a za jakých okolností vrátí předměty původním vlastníkům.

Ani v době uzavření mnichovského sběrného místa nebyly zdaleka všechny předměty identifikovány a navráceny. Jednotlivé země často nebyly schopny najít všechny majitele nebo ověřit, zda jsou na živu či ne.

37 Review of Farmer, Walter I., *The Safekeepers: A Memoir of the Arts at the End of World War II* and Popa, Opritsa D., *Bibliophiles and Bibliothieves: The Search for the Hildebrandslied and the Willehalm Codex*. *H-Net: Social Sciences & Humanities Online* [online]. Dostupné z: <https://www.h-net.org/reviews/showrev.php?id=10388>

4. Problematika rekonstrukce vlastnických práv

4.1 Historický kontext

Zásadní rozdíl mezi arizací majetku v Německu a zemích Německem okupovaných spočívá ve skutečnosti, že zatímco v Německu se antisemitistické zákony objevovaly postupně, v ostatních zemích docházelo k jejich uplatňování naráz. Prvním významným zákonem, který omezil práva židovských občanů, byl zákon o obnovení profesionální státní služby ze dne 7. dubna 1933, který vylučoval Židy a „ostatní politicky nespolehlivé“ ze státní služby.³⁸ Mnoho židovských občanů v reakci na to opustilo Německo.³⁹ Tento zákon se pak stal základem norimberských rasových zákonů z roku 1935, které definovaly Židy nikoli dle jejich víry, nýbrž dle rodové linie a formovaly jejich segregaci od takzvaného árijského obyvatelstva.⁴⁰ Tyto německé ústavní zákony otevřely cestu množství nařízení a prováděcích předpisů, jejichž primárním cílem bylo vyloučit Židy z ekonomické sféry Německa tím, že jim bránily vydělávat si na živobytí. Židé byli mimo jiné povinni registrovat svůj domácí i zahraniční majetek a aktiva, což byl první krok k postupnému vyvlastňování jejich veškerého hmotného majetku státem. Mnoho Židů tedy hrozbu vycítilo a ve snaze majetek ochránit jej často převáděli na nežidovské přátele či aspoň rychle, obvykle pod cenou, prodávali, často v naději, že jim takto získané finance pomohou emigrovat. Mezi lety 1933-1937 opustilo národně socialistické Německo celkem asi 130 000 Židů. Mnozí odešli do Jižní Afriky, Palestiny a Latinské Ameriky. Mnoho z nich také odcházelo do východní Evropy, zejména rodiny, které se odtud již dříve přestěhovaly do Německa. Tisíce dalších však zůstaly v severní a západní Evropě.⁴¹ Majetek, který za sebou zanechali, propadl samozřejmě státu.

Na rozdíl od relativně pozvolného procesu, který proběhl v Německu, pak v dalších státech, které Německo postupně obsazovalo, docházelo k uplatňování těchto zákonů a nařízení naráz, což mělo obvykle za následek převod majetku přímo do rukou nacistů. V Protektorátu Čechy a Morava byly principy zakotvené v těchto zákonech poprvé použity v Nařízení Říšského

38 Gesetz zur Wiederherstellung des Berufsbeamtentums, Platné od 7. dubna 1933, cit. ÖNB-ALEX - Deutsches Reichsgesetzblatt Teil I 1867-1945. ALEX - Historische Rechts- und Gesetzestexte | Drupal Alex [online]. Copyright © 2011 [cit. 01.11.2021]. Dostupné z: <https://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=dra&datum=1933&page=300&size=45>

39 The (im)possibilities of escaping 1933 – 1942 | Anne Frank House. [online]. Dostupné z: <https://www.annefrank.org/en/anne-frank/go-in-depth/impossibilities-escaping-1933-1942/>

40 Reichsgesetzblatt. 1935; Reichsverlagsamt, 150. Teil I., II.

41 The (im)possibilities of escaping 1933 – 1942 | Anne Frank House. [online]. Dostupné z: <https://www.annefrank.org/en/anne-frank/go-in-depth/impossibilities-escaping-1933-1942/>

protektora v Čechách a na Moravě o židovském majetku ze dne 21. června 1939.⁴² Jen do roku 1941 přijaly protižidovské právní předpisy podobné norimberským zákonům v Německu Itálie, Maďarsko, Rumunsko, Slovensko, Bulharsko, Vichistická Francie a Chorvatsko.⁴³

4.2 Otázka dobrovolného vzdání se předmětů

Pro problematiku restitucí židovského majetku, tedy i uměleckých děl a v jistém smyslu právě jich, je tento rozdílný způsob, jakým o svůj majetek Židé přicházeli, zcela zásadní. V mnoha případech restitučních řízení totiž dochází ke sporům, kdy původní majitelé o tento majetek nepřišli násilím, ale vzdali se jej, dá se říct dobrovolně, avšak pod tlakem situace. Pro restituce jsou takové případy o to složitější například v situaci, kdy původní majitelé uměleckého díla ukryli toto dílo u svých nežidovských přátel. V takových případech je zaprvé velice složité dílo vůbec znovu objevit, pokud i po desítkách let, které od války uplynuly, zůstalo v rukou osoby, u níž bylo ukryto. Zadruhé se pak vyskytuje ještě častější varianta, kdy takové dílo osoba, u níž bylo uschováno, následně prodala a v restitučním řízení pak současný držitel argumentuje mimo jiné skutečností, že původní majitel předmět daroval a nedošlo tedy fakticky k protiprávnímu odejmutí předmětu.

Velmi časté jsou pak také případy, kdy původní majitel byl nucen umělecké dílo prodat pod cenou, aby získal finanční prostředky a mohl emigrovat.

4.3 Promlčecí doba

Ať už k odcizení došlo jakkoliv, stále častěji zaznívá v restitučních řízeních otázka, jaká je přiměřená doba, než budou tyto nároky promlčeny. V posledních několika letech se objevují případy, kdy některá americká muzea ustupují od svého příslibu restituovat majetek odcizený během holokaustu a místo toho se snaží právní cestou zablokovat přeživší nebo jejich dědice v uplatňování nároků.⁴⁴ Soudy zamítli několik nároků poté, co se muzea bránila tím, že žádosti o restituci byly podány příliš pozdě. V některých případech se muzea, jmenujme Institut umění v Detroitu, Muzeum umění v Toledu v Ohio, Muzeum výtvarných umění v Bostonu a Muzeum Solomona R. Guggenheima, pokusila odradit žadatele od podání žádosti tím, že sama obrátila na soud a žádala, aby byla muzea prohlášena za právoplatné vlastníky.

⁴²Narřízení Říšského protektora v Čechách a na Moravě o židovském majetku, Věstník říšského protektora, č. 6/1939, s. 45.

⁴³ ANTISEMITIC LEGISLATION 1933–1939 [cit. 02.11.2021] [online]. Dostupné z: <https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/antisemitic-legislation-1933-1939>

⁴⁴Cohen, Patricia Museums Faulted on Restitution of Nazi-Looted Art. 1. července 2013, Sekce C, Str. 1. The New York Times

Zástupci muzeí také tvrdí, že k soudu se obrací pouze v případech, kdy důkladně prozkoumali nárok a dospěli k závěru, že je neopodstatněný.

5. Významné konference

Poté co téma restitucí na dlouhou dobu utichlo díky významným politickým změnám ve východním bloku, se stalo znovu aktuálním koncem dvacátého století, padesát let od konce války, a postupně pak proběhlo několik významných konferencí, jejichž cílem bylo konečně napravit křivdy způsobené holokaustem.

5.1 Conference on Holocaust-Era Assets

První a zřejmě nejvýznamnější z těchto konferencí proběhla ve Washingtonu v roce 1998 pod názvem Conference on Holocaust-Era Assets. Kromě restitucí uměleckých děl tato konference významně přispěla i k restitucím spících účtů či životních pojistek uzavřených Židy před válkou. Konference se účastnily delegace z čtyřiceti pěti zemí světa a třinácti nevládních organizací. Jednání trvala čtyři dny.⁴⁵

V úvodních projevech promluvil množství významných osobností jako Miles Lerman, Rada památky holocaustu Spojených států amerických (United States Holocaust Memorial Council), Abner J. Mikva, významný americký politik a právník předsedající této konferenci, či Madeleine Albrightová, tehdejší ministryně zahraničí Spojených států amerických.⁴⁶

Z hlediska dopadů na budoucí řešení restitucí židovského majetku byl stěžejní projev, který přišel na řadu jako třetí. Madeleine Albrightová ve svém úvodním projevu zmínila i skutečnost, že snahy o navrácení zkonfiskovaného, neprávem vyvlastněného či prostě ukradeného majetku začaly ještě před koncem války, tedy již v roce 1943, kdy londýnská deklarace odsoudila rabování nacisty.⁴⁷ Mluvila také o dobré víře ve snaze Spojenců v raném poválečném období, která však nebyla s to napravit a restituovat křivdy nacistického režimu. Tyto poválečné snahy ale zůstaly nedokončeny, mimo jiné i kvůli nemožnosti zkoumat zásadní dokumenty v archivech. V úvodu konference rovněž zazněla myšlenka, že je třeba stanovit konkrétní principy a určit konkrétní postupy pro restituce v oblasti umění, pojištění a dalších. Madeleine Albrightová ve své řeči také zdůraznila potřebu zpřístupnit v plném

⁴⁵BAZYLER, Michael J. *Holocaust justice: The Battle for Restitution in America's courts*. New York : New York University Press, 2003. ISBN 978-0814799048 str.259

⁴⁶*Washington conference on holocaust-era assets, November 30 - December 3, 1998 : proceedings*, Washington conference on holocaust-era assets; Bindenagel, J. D., Ed.; 1999.

⁴⁷Looted Art Commission - Inter-Allied Declaration Against Acts of Dispossession Committed in Territories Under Enemy Occupation or Control. *Looted Art Commission - Home* [online]. Copyright © CLAE 2021 [cit. 02.11.2021]. Dostupné z: <https://www.lootedartcommission.com/inter-allied-declaration>

rozsahu staré archivy, protože dosavadní snahy často ztroskotaly právě na nemožnosti dokázat majetkové převody bez možnosti přístupu k potřebným dokumentům. Velký důraz kladla také na naléhavost problematiky, protože přeživší holokaustu již v té době dosahovali pokročilého věku. Stanovila tedy nutnost uzavřít tyto záležitosti do počátku nového milénia.⁴⁸

*„Shromáždili jsme se zde tento týden, ne abychom dělali zázraky, ale spíše abychom udělali vše, co je v našich silách, a nahradili temnotu světlem, nespravedlnost spravedlivostí, sváry konsensem a lži pravdou. To je to nejvíce, co můžeme udělat. To je to nejméně, co musíme udělat. To dlužíme minulosti; je to naše naděje do budoucnosti; a v tom největším smyslu je to naděje světa.“*⁴⁹

5.1.1 Tzv. 11 principů

Výsledkem konference bylo stanovení jedenácti principů, které se mimo jiné zabývají také odcizeným uměním. Tyto principy jsou však velice vágní, a navíc nejsou závazné. Na základě výsledků konference přijalo vlastní, závazné předpisy jen pět států.⁵⁰ Jsou jimi Velká Británie, Francie, Rakousko, Německo a Nizozemsko.⁵¹ Jednotlivé principy jsou komentovány níže. Zaměřím se nejprve na prvních sedm.

„1. Je třeba identifikovat umění, které bylo zabaveno nacisty a nebylo následně restituováno.

2. Příslušné záznamy a archivy by měly být otevřené a přístupné badatelům v souladu s pokyny Mezinárodní rady pro archivy.

3. Měly by být dány k dispozici zdroje a personál pro usnadnění identifikace veškerého umění, které bylo zabaveno nacisty a nebylo následně restituováno.

48 *Washington conference on holocaust-era assets, November 30 - December 3, 1998 : proceedings*, Washington conference on holocaust-era assets; Bindenagel, J. D., Ed.; 1999, str.29-35

49 *Washington conference on holocaust-era assets, November 30 - December 3, 1998 : proceedings*, Washington conference on holocaust-era assets; Bindenagel, J. D., Ed.; 1999, str.33, originální text: *We gather here this week not to achieve miracles , but rather to do everything in our power to replace dark with light , injustice with fairness , contention with consensus and falsehood with truth . That is the most we can do . That is the least we must do . It is what we owe to the past ; it is our hope for the future ; and in the largest sense , it is the hope of the world .*

50 Are The Washington Principles Working, 2 Decades Later? – The Forward. *News that Matters to American Jews – The Forward* [online]. Copyright ©2021 [cit. 02.11.2021]. Dostupné z: <https://forward.com/culture/415255/washington-principles-nazi-looted-art-return-are-they-working/>

51 Study on Cross-border restitution claims of art looted in armed conflicts and wars and alternatives to court litigations, DIRECTORATE GENERAL FOR INTERNAL POLICIES, POLICY DEPARTMENT C: CITIZENS' RIGHTS AND CONSTITUTIONAL AFFAIRS Dostupné z: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/556947/IPOL_STU\(2016\)556947_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/556947/IPOL_STU(2016)556947_EN.pdf), str. 20

4. Při prokazování, že umělecké dílo bylo zabaveno nacisty a nebylo následně restituováno, je třeba vzít v úvahu nevyhnutelné mezery nebo nejasnosti v původu s ohledem na plynutí času a okolnosti doby holokaustu.

5. Je třeba vyvinout veškeré úsilí k propagaci umění, o kterém se zjistí, že bylo zabaveno nacisty a nebylo následně restituováno, aby bylo možné najít jeho předválečné vlastníky nebo jejich dědice.

6. Je třeba vyvinout úsilí k vytvoření centrálního registru těchto informací.

7. Předváleční vlastníci a jejich dědici by měli být vybízeni a podporováni, aby přišli a oznámili své nároky na umění, které bylo zabaveno nacisty a nebylo následně restituováno.⁵²

Obecně lze říci, že dodržování Washingtonských principů a snahy o jejich splnění se omezily primárně na první tři, tedy ty, které vyžadují identifikaci a archivaci umění odcizeného či neprávem vyvlastněného nacisty, jakož i usnadnění přístupu k těmto archivovaným informacím pro žadatele. Přijaté principy tedy v mnoha zemích zjednodušily první fázi restituce, tj. určení majetku, který je třeba restituovat, a zpřístupnění příslušných pramenů.

Přes kritiku, že snahy nejsou dostačující, je díky washingtonské konferenci v posledních více než dvaceti letech znát obrovský pokrok v identifikaci a následné restituci uměleckých děl díky množství veřejně přístupných registrů takových děl. Vytvořením podobných portálů a jejich přístupností se utvořily dobré podmínky pro poškozené či jejich dědice k nalezení odcizeného majetku, jak to požadují principy pátý až sedmý. Například American Alliance of

52 Looted Art Commission - Washington Conference Principles on Nazi-Confiscated Art. *Looted Art Commission - Home* [online]. Copyright © CLAE 2021 [cit. 02.11.2021]. Dostupné z: <https://www.lootedartcommission.com/Washington-principles>

Originální text zní následovně:

1. *Art that had been confiscated by the Nazis and not subsequently restituted should be identified.*
2. *Relevant records and archives should be open and accessible to researchers, in accordance with the guidelines of the International Council on Archives.*
3. *Resources and personnel should be made available to facilitate the identification of all art that had been confiscated by the Nazis and not subsequently restituted.*
4. *In establishing that a work of art had been confiscated by the Nazis and not subsequently restituted, consideration should be given to unavoidable gaps or ambiguities in the provenance in light of the passage of time and the circumstances of the Holocaust era.*
5. *Every effort should be made to publicize art that is found to have been confiscated by the Nazis and not subsequently restituted in order to locate its pre-War owners or their heirs.*
6. *Efforts should be made to establish a central registry of such information.*
7. *Pre-War owners and their heirs should be encouraged to come forward and make known their claims to art that was confiscated by the Nazis and not subsequently restituted.*

Museums (dále jako AAM)⁵³ vytvořila internetový portál *Provenance Nazi-Era*,⁵⁴ který funguje jako registr předmětů ve sbírkách muzeí v USA, které během nacistické éry změnily majitele v kontinentální Evropě. Portál AAM registruje k dnešnímu dni 29 859 předmětů za účasti sto sedmdesáti devíti muzeí z celého světa.⁵⁵ Dalšími jsou pak databáze jako *ERR project*, která obsahuje díla odcizená německou nacistickou skupinou Einsatzstab Reichsleiter Rosenberg, která se zaměřovala na konfiskaci děl patřících francouzským a belgickým židovským rodinám. Tato databáze obsahuje více než dvacet tisíc předmětů, kdy každý byl nacisty vyfocen a zdokumentován.⁵⁶ Další významnou databázi spravuje Rakouský národní fond. Najít v ní lze stovky nacisty odcizených předmětů, v současné době uložených v rakouských veřejných sbírkách, které jsou určeny k restituci.⁵⁷

Pokud jde o další principy, zejména o usnadnění „spravedlivého řešení“ nebo „rozvoj národních procesů“ pro řešení vlastnických sporů o umění odcizené nacisty, nedošlo k žádnému zásadnímu pokroku. Přestože lze vznést více nároků díky pokročilému výzkumu a identifikaci odcizeného umění, doposud pro jejich řešení nebyly zavedeny specifické mechanismy. Jednotlivé země nevytvořily ve svých právních systémech alternativu soudních sporů,⁵⁸ která by restituce urychlila a zjednodušila, což by v situaci, kdy většina obětí nebo jejich dědici dosáhli pokročilého věku, mělo být absolutní prioritou.

Další principy stanovují:

„8. Pokud lze identifikovat předválečné vlastníky uměleckých děl, u nichž bylo zjištěno, že byla zkonfiskována nacisty a vlastníci nebo jejich dědici nebyli následně restituováni, měly by

53 American Alliance of Museums – American Alliance of Museums. *American Alliance of Museums – American Alliance of Museums* [online]. Copyright © 2021 American Alliance of Museums [cit. 02.11.2021]. Dostupné z: <https://www.aam-us.org/>

54 Pro více informací přidávám odkaz přímo na portál

Nazi-Era Provenance Internet Portal. *Nazi-Era Provenance Internet Portal* [online]. Dostupné z: <http://nepip.org/>

55 Holocaust Looted Art and Cultural Property Initiative. [online]. Copyright © 2021 Claims Conference WJRO Looted Art and Cultural Property Initiative [cit. 02.11.2021]. Dostupné z: <http://art.claimscon.org/author/ruth/page/2/>

56 Cultural plunder by the Einsatzstab Reichsleiter Rosenberg: *Cultural Plunder by the Einsatzstab Reichsleiter Rosenberg (ERR): Database of Art Objects at the Jeu de Paume* [online]. [cit. 2.11. 2021]. Dostupné z: <https://www.errproject.org/jeuropaume/>

57 Pro více informací přidávám odkaz přímo na portál

Art Database. National fund of the Republic of Austria for victims of National Socialism. Dostupné z: <https://www.kunstdatenbank.at/frontend/content/show.php?id=379> (navštíveno 17.10.2020)

58 MULLERY, Jessica. “Fulfilling the Washington Principles: A Proposal for Arbitration Panels to Resolve Holocaust-Era Art Claims.” *Cardozo Journal of Conflict Resolution* 11, 2010, str.12

být urychleně podniknuty kroky k dosažení spravedlivého řešení, které se může lišit podle skutečností a okolností konkrétního případu.

9. Pokud nelze identifikovat předválečné vlastníky nebo dědice uměleckých děl, o nichž se zjistí, že byla zkonfiskována nacisty, je třeba urychleně podniknout kroky k dosažení spravedlivého řešení.

10. Komise nebo jiné orgány zřízené za účelem identifikace uměleckých děl zkonfiskovaných nacisty, napomáhající při řešení vlastnických problémů by měly mít vyvážené složení.

11. Státy se vyzývají, aby vyvinuly národní postupy k provádění těchto zásad, zejména pokud se týkají mechanismů alternativního řešení sporů pro řešení vlastnických problémů.⁵⁹

Celkový výsledek Washingtonské konference je tedy rozporuplný, ale k pozitivům lze rozhodně přičíst skutečnost, že tato konference opět oživila zájem jak nevládních organizací, tak jednotlivých zemí ve snaze navrátit majetek jeho právoplatným majitelům. A nejen to, v závěrečných projevech se objevila i další témata.

Švýcarská delegace ve svém závěrečném projevu kladla důraz na nutnost udržet památku holokaustu v kolektivním povědomí. S vývojem internetu totiž přišla nová vlna rasismu a antisemitismu a jen za rok 1997 zachytilo Švýcarsko existenci stovek webových stránek vybízejících k rasismu a antisemitismu. Na základě této skutečnosti Švýcarsko nabídlo hostit mezinárodní fórum, které by se zabývalo touto problematikou.⁶⁰

Další delegace pak obvykle zmínily kroky, které jejich země již podstoupily, či se v blízké době podstoupit chystaly. V případě Rakouska, Švýcarska a Nizozemska představitelé těchto zemí uvedli, že se zkoumáním původu děl ve svých národních sbírkách začali již před

59 Looted Art Commission - Washington Conference Principles on Nazi-Confiscated Art. *Looted Art Commission - Home* [online]. Copyright © CLAE 2021 [cit. 02.11.2021]. Dostupné z: <https://www.lootedartcommission.com/Washington-principles>

Originální text má následující podobu:

8. If the pre-War owners of art that is found to have been confiscated by the Nazis and not subsequently restituted, or their heirs, can be identified, steps should be taken expeditiously to achieve a just and fair solution, recognizing this may vary according to the facts and circumstances surrounding a specific case.

9. If the pre-War owners of art that is found to have been confiscated by the Nazis, or their heirs, can not be identified, steps should be taken expeditiously to achieve a just and fair solution.

10. Commissions or other bodies established to identify art that was confiscated by the Nazis and to assist in addressing ownership issues should have a balanced membership.

11. Nations are encouraged to develop national processes to implement these principles, particularly as they relate to alternative dispute resolution mechanisms for resolving ownership issues.

60 *Washington conference on holocaust-era assets, November 30 - December 3, 1998 : proceedings*, Washington conference on holocaust-era assets; Bindenagel, J. D., Ed.; 1999, str.122

zahájením washingtonské konference, a Rakousko přijalo zákon umožňující restituci bez ohledu na právní překážky, jako je zejména promlčení.⁶¹ Tento zákon byl v závěrečné řeči zástupce USA vyzdvihnut jakožto model pro další země.⁶² Jako velmi pozitivní pak bylo vnímáno oznámení ruské delegace, že bude aktivně spolupracovat při řešení nevyřešených otázek souvisejících s uměním odcizeným v období holokaustu.⁶³

Na washingtonskou konferenci přímo navázalo nejprve mezinárodní fórum ve Vilniusu v roce 2000 a následně byly zhodnoceny dosažené pokroky během konference pořádané v Praze v roce 2009.⁶⁴

5.2 Mezinárodní fórum ve Vilniusu

Ve Vilniusu se v říjnu 2000 konalo mezinárodní fórum nazvané International Forum on Holocaust-Era Looted Cultural Assets. Uspořádáno bylo v návaznosti na washingtonskou konferenci, zabývalo se však výhradně kulturními předměty. Fóra konaného pod záštitou generálního tajemníka Rady Evropy a předsedy vlády Litevské republiky se zúčastnili zástupci 38 zemí.⁶⁵

Závěrečná deklarace schválená přítomnými zástupci jednotlivých států opětovně zdůraznila jedenáct principů přijatých washingtonskou konferencí, a navíc je doplnila o dalších šest bodů, jež měly napomoci restitucím nacisty odcizených uměleckých děl.

V prvním bodě vyzývá zúčastněné vlády k přijetí konkrétních opatření ve svých právních systémech tak, aby mohly být principy washingtonské konference a rezoluce 1205 o uloupených židovských státcích⁶⁶ uvedeny do praxe. Za tímto účelem ve druhém bodě vyzývá vlády jednotlivých zemí, muzea, obchodníky s uměním a další příslušné instituce, aby poskytli veškeré dostupné informace, které jsou pro restituci klíčové. Takovými informacemi

61 Das Kunstrückgabegesetz, BGBl I Nr. 181/1998

62 *Washington conference on holocaust-era assets, November 30 - December 3, 1998 : proceedings*, Washington conference on holocaust-era assets; Bindenagel, J. D., Ed.; 1999, str.129

63 *Washington conference on holocaust-era assets, November 30 - December 3, 1998 : proceedings*, Washington conference on holocaust-era assets; Bindenagel, J. D., Ed.; 1999.

64 KUKLÍK, Jan. *Jak odškodnit holokaustu?: problematika vyvlastnění židovského majetku, jeho restituce a odškodnění*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2015. ISBN 978-80-246-2798-4, str. 12

65 Vilnius International Forum on Holocaust-Era Looted Cultural Assets, 3-5 October 2000. *Welcome to lootedart.com* [online]. Copyright © website copyright Central Registry 2021 [cit. 02.11.2021]. Dostupné z: <https://www.lootedart.com/MG8D3S66604>

66 PACE - Resolution 1205 (1999) - Looted Jewish cultural property . *Object moved* [online]. Copyright © PACE 2014 [cit. 02.11.2021]. Dostupné z: <https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-EN.asp?fileid=16726&lang=en>

jsou zejména informace identifikující odcizené předměty, relevantní archivy, veřejné i komerční a jejich zpřístupnění, dále pak informace o všech pohledávkách a relevantní údaje od období holokaustu až do současnosti. Proto je dle deklarace zásadní, aby archivy zůstaly otevřené, přístupné a transparentní.

Pro co nejsnazší vyhledávání dále deklarace žádá, aby byly veškeré výše uvedené informace zpřístupněny na veřejně přístupných webových stránkách.

Pro zajištění spravedlivého řešení restitucí vyzývá deklarace ve třetím bodě každou vládu, aby zachovala nebo zřídila ústřední referenční bod a vyšetřovací místo, které by poskytovaly informace a pomoc při jakýchkoli dotazech týkajících se odcizeného majetku, archivů a restituce.

Čtvrtý bod se zabývá řešením palčivé otázky, jak řešit vyrovnání se s minulostí v případech uměleckých děl či jiných předmětů, o nichž je známo, že byly odcizeny nacisty, ale nelze identifikovat jejich původní vlastníky nebo jejich dědice. V této otázce deklarace připouští, že nelze pro takové případy určit univerzální řešení a uznává předchozí židovské vlastnictví.

Za účelem výměny názorů a zkušeností s uplatňováním washingtonských principů, rezoluce 1205 a Vilniuské deklarace navrhuje fórum v pátém bodě vládám, aby se konala pravidelná mezinárodní setkání odborníků. Tato setkání by měla sloužit také k řešení dosud neuzavřených otázek a problémů a poskytovat další možné nápravné prostředky, které by následně mohly být implementovány do mezinárodních i vnitrostátních legislativních struktur.

Na závěr, v šestém bodě, hodnotí deklarace dosavadní pokrok při přijímání nezbytných opatření v rámci identifikace a restituce a při řešení nevyřešených otázek.⁶⁷

Vilniuské fórum patří k významným konferencím, které navazovaly na konferenci ve Washingtonu. Přestože nepřineslo příliš nového, specifikovalo a doplnilo principy Washingtonské konference a přispělo k tlaku na vlády a instituce, jakož i na fyzické a právnické osoby komerčního charakteru, aby zpřístupnily zásadní dokumenty a informace.

5.3 Pražská konference 2009

V červnu roku 2009, proběhla za českého předsednictví EU další velmi významná konference týkající se odcizeného majetku z období holokaustu v Praze a Terezíně.

⁶⁷Looted Art Commission - Vilnius Forum Declaration. *Looted Art Commission - Home* [online]. Copyright © CLAE 2021 [cit. 03.11.2021]. Dostupné z: <https://www.lootedartcommission.com/vilnius-forum>

Tato konference si s odstupem více než deseti let vytkla za cíl především posoudit pokrok dosažený od washingtonské konference v oblasti restitucí majetku, ale i systému finančních kompenzací pro oběti holokaustu. Zároveň se tato konference zabývala současnými postupy ve výzkumu a restitucích a stanovila si za úkol v případě potřeby definovat nové nástroje, které by přispěly ke zrychlení a zlepšení těchto snah.⁶⁸ Prvořadým cílem vyjádřeným předsedou českého organizačního výboru, velvyslancem Milošem Pojarem, bylo „*zmírnit nespravedlnosti způsobené holocaustem a dalšími nacionálně socialistickými křivdami a zabránit jejich opakování.*“⁶⁹

Výsledkem konference byla terezínská deklarace, kterou schválily vlády všech 46 zúčastněných zemí.

V průběhu konference byli účastníci rozděleni do „pracovních skupin“. Skupina pro umění nabídla hned několik významných odborníků, například Američana Jamese D. Bindenagela, bývalého amerického zvláštního vyslance pro otázky holokaustu, který zhodnotil, v jakých ohledech byl dosažen od přijetí washingtonských principů pokrok a v jakých nikoli. Zmínil i několik konkrétních případů, které dokazují značný přínos v této problematice.⁷⁰

V červnu roku 2000 byl například úspěšně uzavřen spor o *Bustu mládí* od Francesca Mochi (viz příloha, obraz 8), významnou italskou sochu z 16. století, která se nacházela v Institutu umění v Chicagu. Institutu se s dědici po jedné z obětí holokaustu, které socha před válkou patřila, podařilo vyjednat oboustranně velmi výhodnou dohodu, tedy že institut vyplatil dědicům částku ve výši jedné poloviny hodnoty tohoto uměleckého díla a dědici druhou polovinu institutu věnovali.

Dalším významným příkladem úspěchu washingtonské konference je pak podle Jamese D. Bindenagela vyrovnání ze září roku 2001 mezi Metropolitním muzeem umění v New Yorku a dědicem původního majitele obrazu *Zahrada Monetova domu v Argenteuil* (viz příloha, obraz 9) z roku 1874. Tento obraz byl v roce 1945 nacisty odcizen z bankovního trezoru

68 Holocaust Era Assets Conference Prague 26-30 June 2009. *Welcome to lootedart.com* [online]. Copyright © website copyright Central Registry 2021 [cit. 03.11.2021]. Dostupné z: <https://www.lootedart.com/NN9Q2D763901>

69 SCHNEIDER, Jiří, Jakub KLEPAL a Irena KALHOUSOVÁ, ed. *Holocaust Era Assets: conference proceedings : Prague, June 26-30, 2009*. Prague: Forum 2000 Foundation, [2009]. ISBN 978-80-254-6406-9, str.68

70SCHNEIDER, Jiří, Jakub KLEPAL a Irena KALHOUSOVÁ, ed. *Holocaust Era Assets: conference proceedings : Prague, June 26-30, 2009*. Prague: Forum 2000 Foundation, [2009]. ISBN 978-80-254-6406-9, str. 727–728

v Německu, kde jej uložil dědeček žadatele. Dědic souhlasil, že muzeum obraz odkoupí, a on se tak vzdá všech nároků na toto dílo od francouzského impresionisty Clauda Moneta.

Zajímavý je také případ z dubna 2009, kdy tehdejší kalifornský guvernér Arnold Schwarzenegger navrátil po dvouletém vyšetřování jejich původu tři renesanční obrazy dědicům po oběti holokaustu. Jejich původní majitel provozoval galerii, kterou ho nacisté v roce 1935 donutili zlikvidovat. Dědici se rozhodli zanechat jeden z obrazů vystavený jako připomínku nacistického drancování v muzeu Hearst Castle, kde byla díla do té doby umístěna.

Ve své řeči však James D. Bindenagel také zdůraznil, že přestože snaha uplatňovat washingtonské principy roste, výsledky jsou stále rozporuplné a nedostačující.

V roce 1997 kontaktovala Association en mémoire d'Alphonse Kann (Asociace pro památku Alfonse Kanna) Institut umění v Minneapolis s tvrzením, že obraz *Les fumées sur les toits* (viz příloha, obraz 10) od Fernanda Légera byl nacisty odcizen a nelegálně prodán, a měl by tak být navrácen dědicům, jež výše zmíněná asociace sdružuje. Ačkoliv ve finále došlo k navrácení zmíněného díla, výzkum původu a spor trvaly dlouhých jedenáct let a obraz byl tak navrácen až v roce 2008. Problémem je v mnoha případech složitý přístup k informacím a zdlouhavé řešení sporu.

Podle Jamese D. Bindenagela bylo v době konání konference stále aktuální hodnocení výboru pro právní záležitosti Evropského parlamentu z roku 2003. Právní situace v této oblasti byla nejasná, takže muzea, obchodníci s uměním, oběti a dědici čelili značným potížím při získávání odcizených uměleckých předmětů nazpátek. Mezi hlavní potíže patřila nejen neochota institucí navracet původním majitelům majetek s často velmi vysokou hodnotou, ale i některé zásadní otázky týkající se stanovení použitelného práva, prokázání vlastnictví, posouzení, kdy je třeba podat žalobu, a dopad intervenčních převodů na pozdější nabyvatele v dobré víře, které se lišily stát od státu. Vznikla potřeba definovat právní a institucionální rámec, který by byl spravedlivější vůči žadatelům, současným držitelům a státním a neziskovým subjektům. Navíc se jedná o evropský problém, který vyžaduje evropské řešení. Nutno podotknout, že od roku 2009 lze v této oblasti pozorovat značný posun. V současnosti je jedním z klíčových evropských dokumentů pro tuto problematiku studie profesora Marca-André Renolda, ředitele Umělecko-právního centra EU, o přeshraničních restitučních

nárocích umění odcizeného v ozbrojených konfliktech a válkách a alternativách k soudním sporům.⁷¹

5.3.1 Terezínská deklaráce

Výsledkem pražské konference byla Terezínská deklaráce. Postupně se vyjádřila ke všem na konferenci řešeným tématům. Pokud jde o oblast umění, v první řadě definovala, že se jedná o umělecká díla, která byla majetkem obětí holokaustu, ale i dalších obětí nacistického pronásledování, které bylo fašisty a jejich spolupracovníky zkonfiskováno či zabaveno různými způsoby během éry holokaustu, včetně krádeže, nátlaku a na základě odevzdání do jejich rukou, stejně jako nucený prodej. Dále pak připomíná jedenáct principů deklarovaných washingtonskou konferencí v roce 1998 a vyzývá k zintenzivnění systematického výzkumu v této oblasti a jeho zpřístupnění skrze internet, avšak s důrazem na ochranu soukromí. Dalším důležitým bodem této deklaráce je pak naléhavá žádost zúčastněných států, aby do svých právních systémů začlenily nástroje, které restituce podstatně usnadní a zrychlí, ale zároveň budou brát v potaz práva současných držitelů v dobré víře.⁷²

5.4 Shrnutí

Každá uvedená konference významně přispěla k řešení restitučních sporů a jistě přinesla odpovědi na velké množství otázek. Zrovna také ale vznesla další otázky, na něž dodnes nemáme odpovědi. Například, jak řešit situaci, kdy současný držitel nemá prostředky či právoplatný majitel předmětu nemá zájem, aby mohl dotyčný předmět zůstat na současném místě? Jak odčinit napáchané křivdy v případech, kdy jde o předměty, o nichž s jistotou víme, že patřily obětem holokaustu, ale dnes již nežije nikdo, komu by bylo možné tyto předměty restituovat? A jak dlouho je dostatečně dlouho, abychom mohli toto téma s klidem uzavřít a zbylé předměty brát již jen jako smutnou připomínku hrůz, které postihly jejich původní majitele? Na tyto otázky dodnes neexistují jednoznačné odpovědi, a to ani více než sedmdesát let od konce války.

71 Study on Cross-border restitution claims of art looted in armed conflicts and wars and alternatives to court litigations, DIRECTORATE GENERAL FOR INTERNAL POLICIES, POLICY DEPARTMENT C: CITIZENS' RIGHTS AND CONSTITUTIONAL AFFAIRS Dostupné z: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/556947/IPOL_STU\(2016\)556947_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/556947/IPOL_STU(2016)556947_EN.pdf),

72 Terezínská deklaráce | Holocaust. Holocaust [online]. Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/zdroje/clanky-z-ros-chodese/ros-chodes-2009/srpen-3/terezinska-deklarace/>

Looted Art Commission - Terezin Declaration 30 June 2009. *Looted Art Commission - Home* [online]. Copyright © CLAE 2021 [cit. 03.11.2021]. Dostupné z: <https://www.lootedartcommission.com/NPNMG484641>

6. Aktuální právní úprava

Odškodnění za zločiny spáchané nacistickým režimem začalo brzy po druhé světové válce, kdy okupační mocnosti s výjimkou Sovětského svazu přijaly zákony ve svých jednotlivých okupačních zónách a restituovaly majetek zabavený nacisty původním vlastníkům. Prvním z těchto zákonů byl americký vojenský zákon č. 59,⁷³ který vstoupil v platnost v listopadu 1947. Německé restituční zákony zajistily bezpodmínečné navrácení veškerého majetku (věcí a práv), který byl odcizen osobám diskriminovaným a pronásledovaným nacistickým režimem v období od 30. ledna 1933 do 8. května 1945. Jsou založeny na předpisech vydaných vítěznými spojeneckými mocnostmi v letech 1947 až 1949. Veškerý majetek, který se nacházel na území tří západních zón, musel být restituován původním majitelům. Neexistovala však žádná ochrana majetku, který byl zakoupen v dobré víře třetími stranami. Pokud došlo ke ztrátě, zničení nebo poškození majetku, bylo možné podat žalobu na náhradu škody, která se vztahuje také na nemožnost užívání, a to na základě spojeneckých předpisů vycházejících z ustanovení německého občanského zákoníku (BGB). Nárok na majetek zkonfiskovaný lidem, kteří byli vystaveni rasovému pronásledování, ale svůj majetek si nemohli nárokovat zpět, protože zemřeli nebo nebyli své nároky ve stanovené lhůtě schopni doložit z jiných důvodů, byl převeden na organizace založené pro tento účel.

Naproti tomu se v bývalé sovětské okupační zóně a Německé demokratické republice nepředpokládala žádná komplexní rehabilitace pro oběti nacizmu, a zejména nebyla provedena restituce majetku, který byl ztracen v důsledku pronásledování v letech 1933 až 1945.

Díky významným politickým změnám se téma restitucí opět oživilo v posledním desetiletí 20. století. Aktuální situace v jednotlivých zemích často navazuje na konference (viz kapitola Konference) a z nich vzešlé principy a závěry.

73 Zákon č. 59 Restitution of Identifiable Property, Military Government-Germany, United States Area of Control; Law Gazette of the Military Government-Germany, United States Area of Control, vol. G, str. 1. Dostupné z: <http://images.library.wisc.edu/History/EFacs/GerRecon/PropControl/reference/history.propcontrol.i0034.pdf>

6.1 Německo

6.1.1 Nároky na umění odcizené nacisty

Jaká je současná situace v Německu, pokud jde o nástroje týkající se restitucí umění odcizeného nacisty? Šance na úspěch závisí mimo jiné na tom, kdo má dotčený předmět aktuálně v držení, zda se jedná o veřejnou instituci jako muzea, archivy nebo knihovny, či o soukromou osobu nebo instituci. Proti posledně jmenovanému mohou dědici legálně uplatnit nárok na restituci, avšak vzhledem k dlouhé době, která uplynula od nacistické éry, je pravděpodobné, že nároky dědiců budou již promlčeny. Současný vlastník může také namítnout, že umění bylo získáno v dobré víře. I když to významně snižuje šance na jakýkoli právně vymahatelný nárok na vrácení díla, vlastník má obvykle zájem smírně vyrovnat dědický restituční nárok. Umění označené jako potenciálně odcizené nacisty se totiž stává obtížným, ne-li nemožným prodat.⁷⁴

Otázka, zda lze umění úspěšně získat zpět od veřejné instituce, má sklon být spíše politickým než právním problémem. Německo podepsalo Washingtonské principy z roku 1998,⁷⁵ kterých se německé veřejné instituce běžně drží, i když nejsou právně závazné. Principy byly dále implementovány prostřednictvím dvou vnitrostátních předpisů v oblasti měkkého práva. V praxi budou dědici mít obvykle výhodu nad veřejným orgánem jako současným vlastníkem, pokud umění bylo instituci přiděleno předchozími „státními orgány“, např. gestapem. Pokud bylo umění prodáno veřejnému orgánu, je zásadní zjistit, zda ztráta majetku byla způsobena nacistickým pronásledováním. Pokyny stanoví domněnku, že nacistické pronásledování bylo důvodem prodeje umění od osoby pronásledované nacisty. Současný držitel tedy nese důkazní břemeno, že umění bylo prodáno „za normálních okolností“, což zvyšuje šance dědiců na úspěch.

⁷⁴ Art Law in Germany March 2019. *Welcome to lootedart.com* [online]. Copyright © website copyright Central Registry 2021 [cit. 03.11.2021]. Dostupné z: <https://www.lootedart.com/TJN4LM549141>

⁷⁵ Washington Conference Principles on Nazi-Confiscated Art - United States Department of State. *U.S. Department of State - United States Department of State* [online]. Dostupné z: <https://www.state.gov/washington-conference-principles-on-nazi-confiscated-art/>

6.1.2 Příslušné orgány

V roce 2003 vláda zřídila Limbachovu komisi⁷⁶, skupinu 10 čestných členů, která poskytuje doporučení ohledně restitučních nároků týkajících se umění odcizeného nebo zakoupeného pod nátlakem nacisty. Usnesení Komise jsou založena na Washingtonských principech. Rozhodnutí je dosaženo provedením předběžného řízení, po kterém následuje ústní slyšení. Rozhodnutí Komise vyžaduje dvoutřetinovou většinu. Rozhodnutí komise nejsou právně závazná a lze je kvalifikovat jako mediaci ve sporech o původ. Nelze se proti nim odvolat a jejich usnesení nejsou žádnou ze stran vymahatelná. Veřejné orgány se však usneseními Komise obvykle řídí.

6.1.3 Společná deklaráce Německa a USA

V roce 2018 pak Německo podepsalo společně s USA deklaraci, jež se zabývá zhodnocením pokroků dosažených v oblasti restitucí od washingtonské konference. V první řadě deklarace znovu potvrzuje závaznost washingtonských principů a terezínské deklarace. Dále zmiňuje, že od roku 1998 bylo na základě těchto principů navráceno několik desítek tisíc předmětů, primárně uměleckých děl, původním majitelům či jejich dědicům.

Německo a Spojené státy usilovaly o úplnou implementaci Washingtonských principů. V červnu 1998, před konferencí ve Washingtonu, vydalo sdružení ředitelů muzeí umění ve Spojených státech zprávu a pokyny týkající se obchodu s uměním za období nacismu. V roce 1999, krátce po washingtonské konferenci, pak Německo znovu potvrdilo washingtonské principy ve společné deklaraci o vyhledávání a restituci nacisty odcizeného umění, zejména pak židovského vlastnictví, přijaté mezi německou federací, spolkovými zeměmi a národními sdruženími místních úřadů⁷⁷. Digitální nástroje, které v době podpisu washingtonských principů zdaleka nebyly tak pokročilé, jsou dnes pro identifikaci umění odcizeného nacisty i pro jeho následnou restituci klíčové.

Na závěr je důležité zmínit, že Německo financuje a podporuje německo-americký výměnný program výzkumu pro odborné pracovníky muzeí (PREP) s cílem pokročit v hledání umění

76Beratende Kommission - Start. [online]. Dostupné z: https://www.beratende-kommission.de/Webs_BK/DE/Start/Index.html

77 Washington Principles: Joint Declaration by Germany and the USA. *Redirecting to* <https://www.deutschland.de/en/washington-principles-joint-declaration-by-germany-and-the-usa> [online]. Dostupné z: <https://www.deutschland.de/en/washington-principles-joint-declaration-by-germany-and-the-usa>

dosud nerestituovaného, nacházejícího se v muzeích, archivech, knihovnách a výzkumných institucích v Německu a USA.⁷⁸

6.2 Rakousko

6.2.1 Spolkový zákon o navrácení kulturních statků z rakouských spolkových muzeí a sbírek⁷⁹

Spolkový ministr financí je oprávněn bez náhrady vrátit z rakouských spolkových muzeí a sbírek, včetně sbírek Spolkového úřadu pro správu movitých věcí, původním vlastníkům nebo dědicům všechny kulturní předměty, které byly předmětem restitucí původním vlastníkům nebo jejich dědicům a po 8. květnu 1945 se na základě zákona o zákazu vývozu předmětů historické, umělecké nebo kulturní hodnoty⁸⁰ bez náhrady staly majetkem spolkového státu a majetkem státu zůstávají. Dále pak předměty, které se staly majetkem spolkového státu, i když zákonně, ale byly předmětem právní transakce podle části 1 federálního zákona ze dne 15. května 1946 o prohlášení neplatnosti právních transakcí nebo jiných právních aktů, k nimž došlo během německé okupace Rakouska,⁸¹ a tím se staly majetkem Rakouské spolkové republiky. K restituovaným předmětům patří rovněž ty, které po ukončení restitučního řízení nelze vrátit původním majitelům nebo jejich dědicům a zůstaly tak majetkem státu.

Spolkový ministr školství a kultury, spolkový ministr hospodářství a spolkový ministr obrany jsou zmocněni určit původní majitele nebo jejich dědice a převést na ně kulturní předměty.

Zásadním je pak v tomto zákoně ustanovení, kterým kulturní předměty uvedené v oddíle 1, jež nelze obnovit původním vlastníkům nebo jejich dědicům, protože je nelze určit, přecházejí do Národního fondu Rakouské republiky pro oběti národního socialismu.

Důležité je i jedno ze závěrečných ustanovení, tedy že ustanovení zákona o památkově chráněných budovách (BGB1. No. 533/1923) ve znění zákona BGB1. No. 473/1990 o záměrném nakládání s památkově chráněnými budovami, které jsou výlučným vlastnictvím

78 JOINT DECLARATION Concerning The Implementation of the Washington Principles from 1998 By The Federal Government Commissioner for Culture and the Media of the Federal Republic of Germany, The Director-General for Culture and Communication at the Federal Foreign Office and The Expert Adviser for Holocaust-Era Issues to the U.S. Department of State and The Special Envoy for Holocaust Issues at the U.S. Department of State Berlin, Germany November 26, 2018

79 BUNDESGESETZBLATT, BGB1. I Nr. 181/1998

80 St GB1.no.90/1918

81 Act on the Prohibition of Export of Objects of Historical, Artistic or Cultural Value, BGB1.no.106 / 1946

spolkového státu, a ustanovení spolkového zákona o zákazu vývozu kulturních statků historické, umělecké nebo kulturní hodnoty (StGB1. No. 90/1918) ve znění zákona GB1. No. 808/1997 se nepoužije na převod vlastnictví a vývoz předmětů podle tohoto zákona po dobu 25 let od vstupu tohoto zákona v platnost. Z toho vyplývá, že pro uplatnění všech nároků podle tohoto zákona zbývá již jen omezená doba, po jejímž uplynutí budou předměty muset zůstat v Rakousku i v případě, že budou úspěšně restituovány.⁸²

6.2.2 Štýrský zemský zákon

Štýrský zemský zákon ze dne 14. března 2000 o navrácení nebo zohlednění uměleckých děl nebo kulturních statků zabavených jejich vlastníků během nacistického režimu byl vypracován na základě výzkumné zprávy, kterou vytvořila pracovní skupina ve štýrském zemském muzeu (Landesmuseum Joanneum). Tato zpráva na čtyřech stranách popisovala závěry rozsáhlého archivního výzkumu, jehož cílem bylo identifikovat odcizená umělecká díla nacházející se právě ve sbírkách uvedeného muzea.

Zemský zákon ukládá a opravňuje štýrskou zemskou vládu k restituci uměleckých děl a dalších kulturních předmětů oprávněným žadatelům. Pokud nelze dědice identifikovat, je třeba vzít v úvahu předměty a výtěžek ve prospěch obětí národního socialismu, tj. příslušných organizací. Provinční vláda je dále pověřena a oprávněna vrátit jakoukoli federální daň, která by mohla vzniknout příjemcům předmětů.⁸³

82 Palmer, N. E., & Anglade, L. (2000). *Museums and the holocaust: Law, principles and practice*. Institute of Art and Law Ltd. 978-0953169665, str. 178-179.

83 Landesverfassungsgesetz vom 14. März 2000 über die Rückgabe oder Verwertung von Kunstgegenständen und Kulturgütern, die während der nationalsozialistischen Gewaltherrschaft ihren Eigentümern entzogen worden sind. LGBl. Nr. 46/2000 Dostupné z: https://www.ris.bka.gv.at/Dokument.wxe?Abfrage=Lgbl&Lgblnummer=46%2f2000&Bundesland=Steiermark&BundeslandDefault=Steiermark&FassungVom=&SkipToDocumentPage=True&ResultFunctionToken=c4297178-48db-41fc-82c1-f3ec5b0387f0&Dokumentnummer=LGBL_ST_20000703_46

6.3 Česko

6.3.1 Zákon o zmírnění některých majetkových křivd způsobených holokaustem⁸⁴

Česká republika přijala zákon o zmírnění některých majetkových křivd způsobených holokaustem. Tento zákon umožňuje, aby nárok na restituci umění z majetku státu vznesli původní vlastníci, jejich manželé nebo potomci proti státnímu subjektu spravujícímu konkrétní umělecké dílo, pokud bylo dílo vyvlastněno mezi 29. zářím 1938 a 4. květnem 1945 a převod byl prohlášen prezidentskými dekrety za neplatný. Nároky na restituci podle tohoto zákona řeší české soudy.

Část třetí zákona obsahuje seznam některých odcizených věcí nacházejících se v České republice, které byly s účinností tohoto zákona převedeny Židovskému muzeu v Praze k restituci. Veškeré podrobnosti o těchto předmětech jsou k dispozici na webových stránkách Židovského muzea.⁸⁵

„Ačkoliv se tento zákon vztahuje výslovně pouze na předměty ve vlastnictví státu, bude se Židovské muzeum v Praze v analogických případech řídit jeho duchem a zejména vlastní praxí bezúplatných převodů z období 1945-1948 a od roku 1994 po současnost.“⁸⁶

Účinnost zákona 212/2000 měla původně skončit na konci roku 2002, takže po tomto datu nebylo možné vznášet žádné další nároky. Komise pro odcizené umění v Evropě (Commission for Looted Art) společně s Federací českých židovských obcí vyjednaly s ministrem kultury první prodloužení platnosti zákona do konce roku 2006. Po dalších prohlášeních v průběhu roku 2006 ze strany Komise, Federace českých židovských obcí a Světové židovské restituční organizace byla účinnost prodloužena na neurčito, takže nyní neexistuje žádný časový limit pro podání žaloby.

⁸⁴Zákon č. 212/2000 Sb. o zmírnění některých majetkových křivd způsobených holokaustem a o změně zákona č. 243/1992 Sb., kterým se upravují některé otázky související se zákonem č. 229/1991 Sb., o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku, ve znění zákona č. 93/1992 Sb., ve znění pozdějších předpisů

⁸⁵ Restitution - Art. [online]. Dostupné z: <http://www.citem.cz/holocaust/czech/main.html>

⁸⁶ Navštivte nás | Židovské muzeum v Praze [online]. Dostupné z: <https://www.jewishmuseum.cz/sbirky-a-vyzkum/provenienci-vyzkum-a-bezuplatne-prevody/bezuplatne-prevody-ze-sbirek-zmp/>

6.4 Spojené státy Americké

Přestože umění odcizené v období holokaustu bylo předmětem mnoha soudních sporů, ve Spojených státech nebyly nikdy přijaty konkrétní právní předpisy, které by řešily nároky na restituce těchto předmětů. Aktuální držitel takového předmětu však nadále podléhá případným sporům s oběťmi holokaustu nebo jejich dědici, protože vlastnické právo nelze podle amerického právního řádu převést, jedná-li se o odcizený nebo neprávem převedený majetek, a to ani v dobré víře.⁸⁷

V Kalifornii byl problém sporů o majetek odcizený v období holokaustu vyřešen úpravou promlčecí doby pro podání žaloby. Podle první úpravy zákona týkajícího se této problematiky byla promlčecí lhůta pro podání žaloby zcela vyloučena, pokud byla žaloba podána nejdéle koncem roku 2010 nebo dříve. Tato úprava byla však považována za protiústavní a následně byla nahrazena úpravou § 338 písm. C) kalifornského občanského soudního řádu, která stanovila prodloužení promlčecí lhůty ze tří na šest let pro nároky na vymáhání výtvarného uměleckého díla od obchodníka, galerie, aukční síně nebo muzea, a to počínaje zjištěním totožnosti vlastníka a zároveň umístěním díla. Úprava výslovně stanovila, že tyto žaloby musí být podány do konce roku 2017 nebo dříve, jinak platí standardní omezení jurisdikce.⁸⁸

V USA neexistuje žádný orgán nebo tribunál, který by se specializoval na nároky z doby holokaustu. Tyto nároky jsou podávány u příslušného soudu.

Podle newyorského práva nese v případě restituční žaloby důkazní břemeno, že dílo nebylo odcizeno, kupující uměleckého díla v dobré víře. Přes velkou výhodu, jež poskytuje žalobci důkazní břemeno na straně držitele, představoval zákon upravující včasnost žaloby významnou překážku obhájit nároky žalobce, a to do změny promlčecí doby viz výše.

6.5 Francie

Ve Francii je situace pro osoby nárokující restituci uměleckého díla o něco složitější. Důkazní břemeno leží na žadateli. Ten musí nejprve prokázat, že on či jeho předek byl vlastníkem dotyčného předmětu, což se s plynutím času stává složitější. Důkazní břemeno leží na žadateli i v případě dokazování, že předmět byl původnímu majiteli odebrán neoprávněně. Neoprávněné odebrání předmětu lze dokázat na základě kontextových prvků, jako jsou datum transakce, došlo-li k ní během nacistické okupace ve Francii, totožnost stran transakce, např.

⁸⁷ California Penal Code Section 496(a) PC: Receiving Stolen Property

⁸⁸ California CODE OF CIVIL PROCEDURE §338

strany známé z důvodu jejich účasti v nacistickém režimu či podmínky prodeje, tedy pokud byl prodej proveden například pod hrozbou násilí. Nakonec musí žadatel prokázat, že nebyl schopen podat žalobu před 31. prosincem 1949.⁸⁹

Spory týkající se restitucí ve Francii řeší běžné soudy, avšak v roce 1999 byl zřízen zvláštní správní orgán, Komise pro odškodnění obětí krádeží (Commission pour l'indemnisation des victimes de spoliations),⁹⁰ aby zkoumal jednotlivé žaloby obětí holokaustu nebo jejich dědiců o náhradu škody způsobené odcizením majetku, a to jak ze strany okupujícího Německa, tak orgány Vichy. Komise, která není právním orgánem, je odpovědná za koncipování a doporučení vhodných náhrad nebo odškodnění.

Řada uměleckých děl byla na konci války restituována francouzskými úřady. Ta díla, jejichž původní vlastníci nebyli identifikováni, byla dočasně umístěna v národních muzeích až do restituce jejich právoplatným vlastníkům a jsou i nadále určena k restituci. Jejich soupis je volně dostupný online na stránkách Ministerstva kultury Francie.⁹¹

6.6 Švýcarsko

Stejně jako podle amerického práva, ani podle švýcarského právního řádu titul vlastnictví nikdy nepřechází na kupujícího ve špatné víře⁹² a na restituční nárok se nevztahuje žádné časové omezení.⁹³ Proto by strana, která se restituce domáhá, musela prokázat, že současný držitel i všichni před ním nabyli předmět ve špatné víře.

Vláda zřídila kontaktní kancelář pro odcizené umění (Le Bureau de l'art spolié),⁹⁴ která reaguje na žádosti týkající se umění odcizeného v období nacismu, které se nachází ve veřejných sbírkách. Tato instituce rovněž předává žádosti týkající se umění v držení jiných institucí nebo soukromých osob příslušné instituci nebo osobě. Podporuje smírné řešení těchto sporů s cílem dosáhnout spravedlivého řešení podle washingtonských principů. Faktory, které je třeba vzít v úvahu, jsou jednoznačné určení původu uměleckého díla a množství různých

89 Art Law in France 2019 [online]. Dostupné z: <https://www.lootedart.com/TJF4SL432891>

90 Dostupné z: <http://www.civs.gouv.fr/>

91 Recherche - POP. POP - Plateforme Ouverte du Patrimoine - Ministère de la Culture [online]. Dostupné z: <https://www.pop.culture.gouv.fr/advanced-search/list/mnr?qb=%5B%7B%22field%22%3A%5B%22INV.keyword%22%5D%2C%22operator%22%3A%22%2A%22%2C%22value%22%3A%22%22%2C%22combinator%22%3A%22AND%22%2C%22index%22%3A0%7D%5D>

92 210 Swiss Civil Code of 10 December 1907, art. 936

93 210 Swiss Civil Code of 10 December 1907 art. 641

94 Dostupné z: <https://www.bak.admin.ch/bak/fr/home/patrimoine-culturel/l-art-spolie/le-bureau-de-l-art-spolie.html>

řešení situace. Pokud jde o proces řešení sporů, tato kancelář buď intervenuje jako zprostředkovatel, nebo odkazuje na mediační a smírčí proces UNESCO a na mediaci v oblasti umění a kulturního dědictví poskytovanou Mezinárodní radou muzeí.

6.7 Shrnutí

Neexistence uceleného právního rámce pro restituci nacisty uloupeného umění vyvolává nesčetné problémy. Nejenže se občan jednoho státu těžko domáhá svého nároku ve státě jiném, ale často je to pro mimo jiné finanční důvody téměř nemožné. V různorodosti právní úpravy vidím největší slabinu poválečných restitučních snah a přestože se k vytvoření příslušné právní úpravy zavázalo podpisem Terezínské deklarace 47 států světa, v mnohých je proces přijetí buď úplně na začátku, nebo ani nebyl zahájen. Dalším problémem je neprovázanost právní úpravy, protože restituce ukradeného majetku nejsou vnitřním problémem jednotlivých zemí, ale problémem na globální úrovni. Dodnes se k nim ale takto nepřístupuje.

7. Významné případy

Přestože značná část ukradených uměleckých děl a jiných cenných předmětů byla nalezena, zdokumentována, a dokonce navracena přinejmenším do země původu, dodnes zůstávají stovky předmětů pohřešované. První souhrnné snahy o navrácení předmětů původním majitelům zahájily evropské státy ještě před konáním Washingtonské konference, již v roce 1985, kdy začaly postupně vydávat inventární seznamy nejen uměleckých děl, ale i mincí či medailí, které ještě stále nebyly navraceny původním majitelům.⁹⁵

Dodnes zůstává v držení významných institucí několik stovek uměleckých děl, o jejichž osudech v době nacismu panují pochybnosti. Na druhou stranu se vyskytují i situace, kdy zcela jistě víme, kdo je právoplatným majitelem konkrétního díla, ale nevíme, kde se dílo nachází. Takovým případem jsou například malby od Renoira, *Tête de jeune fille* a Pissarra, *Rue de village*. Ty jsou od roku 1979, kdy je začal majitel hledat, na seznamu hledaných děl Interpolu a dodnes se nenašly. Majitel se malby snaží přes různé instituce dohledat již několik desítek let, stále však bez úspěchu. Rodina, jíž malby patřily, emigrovala z Berlína v roce 1938 a všechny své cennosti odeslala přes Nizozemsko do USA. Po cestě však tato dvě díla zmizela.⁹⁶

Německý restituční zákon také situaci příliš neusnadňuje, protože jeho vágní ustanovení, které říká, že kulturní statky ztracené v důsledku nacistického pronásledování zahrnují díla, která Židé, kteří emigrovali z Německa, prodali, aby mohli utéct vlastně zahrnuje jakýkoliv obchod uskutečněný v té době židy a nezohledňuje, zda byl obchod výhodný či nutný.⁹⁷ V roce 2006 tak došlo ke konfliktu ve věci díla z roku 1913 *Berliner Straßenszene* od expresionisty Ernsta Ludwiga Kirchnera⁹⁸. Toto dílo prodala v roce 1937 židovská rodina s bydlištěm ve Švýcarsku německému sběrateli za částku 3 000 říšských marek. Ta je odborníky považována za více než přiměřenou. V roce 1980 pak obraz získalo berlínské Brücke Museum, které však nebylo schopné prokázat, že rodina peníze zaplacené v roce 1937 vůbec obdržela. Na základě toho

95 McGILL Douglas C. Austria Sets Up System to Yield Nazi-Held Art. The New York Times. 3. prosince 1985

96 WANTED: Information on stolen paintings. Antiques News & Fairs. (n.d.). Dostupné z: <https://www.antiquesnews.co.uk/news.php?article=1004>.

97 SPIEGEL ONLINE, Hamburg, Germany (20. listopadu 2006) "Surging Restitution Claims: Berlin Grapples With Legacy of Nazi-era Art Looting"

98 Viz Příloha Obr. 7.1

pak bylo dílo dědičce rodiny restituováno a ta jej následně prodala v dražbě za 38,1 milionu dolarů.⁹⁹

7.1 Případ Marie Altmannové

V roce 1998 podala Maria Altmannová žádost o navrácení několika uměleckých děl a desítek kusů porcelánu ze sbírky, která byla její rodině odcizena v období nacistické okupace Rakouska. Učinila tak na základě ustanovení restitučního zákona Kunstrückgabegesetz, vydaného v Rakousku v roce 1998.¹⁰⁰ Maria V. Altmannová, narozená 1916 v Rakousku, uprchla ze země poté, co byla anektována nacistickým Německem v roce 1938. Po útěku z Rakouska získala v roce 1945 americké občanství. Na základě příbuzenského vztahu a jako poslední žijící dědic rodinného majetku podala v roce 1998 žádost o navrácení mimo jiné šesti obrazů, jejichž autorem byl Gustav Klimt. Původními majiteli byla rodina Bloch-Bauerových a Maria Altmannová byla neteří Ferdinanda Bloch-Bauera, který zemřel ve švýcarském Curychu 13. listopadu 1945.¹⁰¹ Ovšem její žádost byla zamítnuta na základě argumentu, že ještě před začátkem německé okupace sepsala Adele Bloch-Bauerová, vyobrazená na dvou z dotčených děl, závěť, ve které odkazuje tato díla Rakouské galerii Belvedere.¹⁰²

7.1.1 Restituovaný majetek

Ve své závěti Adele Bloch-Bauerová sice skutečně rakouské národní galerii odkazuje díla *Adele Bloch-Bauer I*, dnes známá dále jako *Zlatá Adele* nebo *Dáma ve zlatém*¹⁰³, *Adele Bloch-Bauer II*¹⁰⁴, *Jabloň I*¹⁰⁵, *Bukový les*¹⁰⁶, *Domy v Unterach am Attersee*¹⁰⁷, a *Schloss Kammer am Attersee III*¹⁰⁸, ale protože tato díla nebyla majetkem Adele Bloch-Bauerové, ale jejího manžela Ferdinanda Bloch-Bauera, obsah závěti je spíše vyjádřením přání než právně

99 SPIEGEL ONLINE, Hamburg, Germany (27. července 2006) "Entartete Kunst: Kirchner-Gemälde wieder in Privatbesitz"

100 Das Kunstrückgabegesetz, BGBl I Nr. 181/1998

101 SUPREME COURT OF THE UNITED STATES, REPUBLIC OF AUSTRIA ET AL. v. ALTMANN, CERTIORARI TO THE UNITED STATES COURT OF APPEALS FOR THE NINTH CIRCUIT, No. 03–13. Argued February 25, 2004—Decided June 7, 2004, str. 2

102 Hoffman, B. T. (2009). *Art and cultural heritage: Law, policy and practice*. Cambridge University Press. 978-0521122979 str. 174

103 Viz Příloha Obr. 7.1.1.1

104 Viz Příloha Obr. 7.1.1.2

105 Viz Příloha Obr. 7.1.1.3

106 Viz Příloha Obr. 7.1.1.4

107 Viz Příloha Obr. 7.1.1.5

108 Viz Příloha Obr. 7.1.1.6

závazným dokumentem. Ferdinand Bloch-Bauer nikdy nese-psal žádný dokument, kterým by tato díla národní galerii odkazoval.¹⁰⁹ Jedinou výjimku tvoří dílo *Schloss Kammer am Attersee III*, které Ferdinand Bloch-Bauer prodal v roce 1936 rakouské národní galerii.¹¹⁰

Šestým obrazem je pak malba vyobrazující *Amalii Zuckerkandlovou*¹¹¹, jejíž případ se liší již tím, že toto dílo závěť Adele Bloch-Bauerové nezmiňuje.

Poté, co Ferdinand Bloch-Bauer krátce před začátkem okupace v roce 1938 opustil Rakousko, nacisté zabavili celý jeho majetek a většinu, včetně prosperujícího cukrovaru, rozprodali. Následně proběhla veřejná dražba jeho majetku, v níž bylo prodáno například čtyři sta kusů porcelánu. Za likvidaci byl odpovědný Dr. Erich Führer, významný nacistický právník.¹¹² Význam sbírky umění rodiny Bloch-Bauerových dokazuje mimo jiné skutečnost, že několik obrazů z devatenáctého století putovalo do soukromých sbírek nejvyšších nacistických činitelů, mimo jiné Adolfa Hitlera nebo Hermana Göringa.¹¹³

Pokud jde o obrazy dotčené žádostí Marie Altmannové, staly se rovněž předmětem zájmu Dr. Ericha Führera¹¹⁴, který s nimi naložil následovně:

Adele Bloch-Bauer I a *Jabloň I* byly v roce 1941 prodány do Rakouské národní galerie výměnou za *Schloss Kammer am Attersee III*. Nejznámější obraz z uvedených a budoucí symbol Rakouska, *Adele Bloch-Bauer I*, se dokonce objevuje na obálce oficiálního průvodce galerie.

Obraz *Bukový les* byl prodán v listopadu 1942 do muzea města Vídně. V rámci první vlny restitucí v roce 1947 muzeum nabídlo vrátit obraz dědicům Ferdinanda Bloch-Bauera, mezi nimiž byla i Maria Altmannová výměnou za částku ve výši kupní ceny, za níž muzeum dílo

109 SUPREME COURT OF THE UNITED STATES, REPUBLIC OF AUSTRIA ET AL. v. ALTMANN, CERTIORARI TO THE UNITED STATES COURT OF APPEALS FOR THE NINTH CIRCUIT, No. 03–13. Argued February 25, 2004—Decided June 7, 2004, str. 3

110 Altmann v. Republic of Austria, 142 F. Supp. 2d 1187 (C.D. Cal. 2001) :: Justia. *US Law, Case Law, Codes, Statutes & Regulations* :: Justia Law [online]. Copyright © 2021 [cit. 03.11.2021]. Dostupné z: <https://law.justia.com/cases/federal/district-courts/FSupp2/142/1187/2346850/>

111 Viz Příloha Obr. 7.1.1.7

112 Pro více informací viz *DÖW Startseite* [online]. Dostupné z: <https://www.doew.at/erkennen/rechtsextremismus/neues-von-ganz-rechts/archiv/september-2001/erich-fuehrer>

113 Altmann v. Republic of Austria, 142 F. Supp. 2d 1187 (C.D. Cal. 2001) :: Justia. *US Law, Case Law, Codes, Statutes & Regulations* :: Justia Law [online]. Copyright © 2021 [cit. 03.11.2021]. Dostupné z: <https://law.justia.com/cases/federal/district-courts/FSupp2/142/1187/2346850/>

114 SUPREME COURT OF THE UNITED STATES, REPUBLIC OF AUSTRIA ET AL. v. ALTMANN, CERTIORARI TO THE UNITED STATES COURT OF APPEALS FOR THE NINTH CIRCUIT, No. 03–13. Argued February 25, 2004—Decided June 7, 2004, str. 3

v roce 1942 zakoupilo. Na konci čtyřicátých let byl tedy na základě této dohody obraz převeden galerii Belvedere.

Adele Bloch-Bauer II byla prodána v březnu 1943 rakouské galerii Belvedere.

Domy v Unterach am Attersee se staly součástí soukromé sbírky již zmíněného Dr. Führera. Tento obraz byl později získán z této sbírky bratrem Marie Altmannové a následně vrácen do galerie Belvedere výměnou za vývozní licence pro další umělecká díla.¹¹⁵

Amalie Zuckerkandl se neznámou cestou objevila v ruce Vity Künstlerové, obchodnice s uměním, která malbu darovala v roce 1988 rakouské národní galerii Belvedere.¹¹⁶

7.1.2 Restituce

Komise doporučila navrácení šestnácti dalších Klimtových děl a devatenácti kusů porcelánu, které nebyli zahrnuti v závěti Adele Blochbauerové.¹¹⁷

Poté, co Rakousko odmítlo arbitráž, zvažovala Maria Altmannová rovněž možnost soudního sporu v Rakousku. K tomu však nedošlo. Cena poplatku za podání činí podle rakouského předpisu procento z předpokládané hodnoty předmětu sporu¹¹⁸, v tomto případě 135 000 amerických dolarů, což možnost takového sporu zcela vyloučilo.¹¹⁹

Maria Altmannová se následně obrátila na americké soudy, přičemž Rakousko argumentovalo nemožností retroaktivního působení zákona o zahraničních svrchovaných imunitách (Foreign Sovereign Immunities Act, dále jen FSIA) vydaného v roce 1976. Proti rozhodnutí soudů nižších instancí se Rakousko odvolalo a spor Rakousko vs. Altmannová se tak dostal až k americkému nejvyššímu soudu, který rozhodl následovně:

„Zbývá jen otázka, zda cokoli z FSIA nebo z okolností kolem jeho uzákonění naznačuje, že bychom to neměli aplikovat na akce navrhovatelů z roku 1948. Nejen, že na tuto otázku

115 Altmann v. Republic of Austria, 142 F. Supp. 2d 1187 (C.D. Cal. 2001) :: Justia. *US Law, Case Law, Codes, Statutes & Regulations* :: Justia Law [online]. Copyright © 2021 [cit. 03.11.2021]. Dostupné z: <https://law.justia.com/cases/federal/district-courts/FSupp2/142/1187/2346850/>

116 *Amalie Zuckerkandl*. – Alle Werke – Sammlung.[online]. Dostupné z: <https://sammlung.belvedere.at/objects/7488/amalie-zuckerkandl>

117 The Restitution of Cultural Assets, Beat Schönenberger (Berne: Stämpfli Publishers Ltd., 2009), 210

118 § 32, BGBl. Nr. 501/1984 (Bundesgesetz vom 27. November 1984 über die Gerichts- und Justizverwaltungsgebühren)

119 Hoffman, B. T. (2009). *Art and cultural heritage: Law, policy and practice*. Cambridge University Press. 978-0521122979, str. 174

*odpovíme záporně, ale najdeme i jasné důkazy o tom, že Kongres zamýšlel zákon použít na vyjednávání před zahájením jednání.*¹²⁰

Rozhodnutí amerického nejvyššího soudu tak umožnilo otevřít reálný soudní spor o zmíněná díla. Takový spor by nejen trval velice dlouho, ale Rakousko zároveň nechtělo znovu utrpět porážku před soudem. Strany sporu se tedy dohodly na ustanovení poroty skládající se ze tří rakouských arbitrů, z Dr. Andreama Nöidla, profesora Waltera H. Rechbergera a profesora Petera Rummela v roli předsedy.¹²¹ Na základě arbitrážní dohody mělo být rozhodnutí konečné a bez práva na odvolání, cílem bylo určit, zda je ve věci Klimtových děl použitelný rakouský restituční zákon z roku 1998¹²². Strany rovněž souhlasily, že arbitráž se bude řídit rakouským hmotným a procesním právem a všechny náklady měly být hrazeny Rakouskem.¹²³

Při rozhodování o vlastnictví obrazů *Adele Bloch-Bauer I*, *Adele Bloch-Bauer II*, *Domy v Unterach am Attersee*, *Jabloň I* a *Bukový les* bylo nutno nejprve rozhodnout o závaznosti závěti zanechané Adele Bloch-Bauerovou. V této věci bylo rozhodnuto tak, že pro Ferdinanda Bloch-Bauera tato závěť nebyla právně závazná, a tudíž mohl se zmíněnými díly naložit zcela svobodně dle svého uvážení.

V roce 1948 Dr. Rinesh sice uznal, jménem všech dědiců, že vlastnické právo přešlo na Rakousko uznáním platnosti vůle Adele Bloch-Bauer, ale učinil tak za účelem získání vývozního povolení pro zbytek majetku.¹²⁴ Na převod obrazů se proto vztahuje restituční zákon z roku 1998.

Rozhodnutí o vlastnictví *Amalie Zuckerkandl* nakonec nebylo přes veškerou argumentaci ve prospěch Marie Altmannové. Arbitři se při posuzování případu řídili skutečností, že přestože

120 SUPREME COURT OF THE UNITED STATES, REPUBLIC OF AUSTRIA ET AL. v. ALTMANN, CERTIORARI TO THE UNITED STATES COURT OF APPEALS FOR THE NINTH CIRCUIT, No. 03–13. Argued February 25, 2004—Decided June 7, 2004

No. 03–13. Argued February 25, 2004—Decided June 7, 2004, str. 18, přeloženo z: „*This leaves only the question whether anything in the FSIA or the circumstances surrounding its enactment suggests that we should not apply it to petitioners’ 1948 actions. Not only do we answer this question in the negative, but we find clear evidence that Congress intended the Act to apply to pre-enactment conduct.*“

121 Arbitration Agreement, Maria V. Altmann, Francis Gutmann, Trevor Mantle, and George Bentley vs. the Republic of Austria, Vienna, 15th January 2006, str. 1

122 Das Kunstrückgabegesetz, BGBl I Nr. 181/1998

123 Arbitration Agreement, Maria V. Altmann, Francis Gutmann, Trevor Mantle, and George Bentley vs. the Republic of Austria, Vienna, 15th January 2006, str. 2

124 Altmann v. Republic of Austria, 142 F. Supp. 2d 1187 (C.D. Cal. 2001) :: Justia. *US Law, Case Law, Codes, Statutes & Regulations* :: Justia Law [online]. Copyright © 2021 [cit. 03.11.2021]. Dostupné z: <https://law.justia.com/cases/federal/district-courts/FSupp2/142/1187/2346850/>

Bloch-Bauerovi obraz ve dvacátých letech koupili od rodiny Zuckerkandlových, s největší pravděpodobností jej následně vrátili v roce 1938 do rukou původních majitelů. Vzhledem k minimu dostupných důkazů bylo rozhodnuto, že na toto dílo se zákon o restitucích z roku 1998 nevztahuje.¹²⁵

7.2 Příklad rozdělené držby nacisty uloupeného umění

Oklahomská univerzita a Musée d'Orsay se ocitly v centru právního sporu o osud obrazu Camilla Pissarra *La Bergère Rentrant des Moutons*¹²⁶ z roku 1886. Obraz se stal předmětem soudního sporu, nejdříve v roce 2016, kdy vyústil v dohodu a následně v roce 2020, kdy nový spor ohrozil prosazení této dohody a může mít silný dopad na budoucnost restitucí nacisty uloupeného umění.

Od roku 2013 bojovala Léone Meyerová, Francouzka, která přežila holocaust, za navrácení obrazu, který byl v roce 2000 darován Oklahomské univerzitě. Přestože se strany v roce 2016 po výstavě v Muzeu Freda Jonese Jr. na Oklahomské univerzitě dohodly na vyrovnání, Léone Meyerová usilovala o to, aby obraz zůstal ve Francii, a podala žalobu na zrušení vyrovnání. V následujícím textu se budeme zabývat událostmi, které vedly k současnému patu, a zvážíme možné důsledky pro budoucí restituční nároky a platné právo pro dědice nacisty uloupeného umění.

7.2.1 Pozadí případu

Před druhou světovou válkou patřil obraz židovské rodině Yvonne Baderové a Raoula Meyera; jejich sbírku zabavili nacisté v roce 1941. Obraz zmizel až do roku 1951, kdy jej Raoul Meyer znovu objevil v Ženevě. Podal žalobu ke švýcarskému soudu, aby mu byl obraz vrácen, avšak soud rozhodl, že je jeho nárok promlčen, a Raoulu Meyerovi upřel právo získat zpět svůj odcizený majetek¹²⁷.

Obraz na čas zmizel z povědomí Meyerovy rodiny a během této doby se dílo ocitlo v galerii Davida Findlaye v New Yorku, kde jej v roce 1957 zakoupil oklahomský ropný baron Aaron Weitzenhoffer. V roce 2000 darovala Weitzenhofferova manželka Clara Weitzenhofferová dílo

125 Arbitration Agreement, Maria V. Altmann, Francis Gutmann, Trevor Mantle, and George Bentley vs. the Republic of Austria, Vienna, 15th January 2006, str.3

126 Viz Příloha Obr. 7.2.1

127 Holocaust Survivor Sues for Return of Looted Camille Pissarro Painting. *Artnet News | The Global Art Market Newswire* [online]. Copyright ©2021 Artnet Worldwide Corporation. All Rights Reserved. [cit. 03.11.2021]. Dostupné z: <https://news.artnet.com/art-world/holocaust-survivor-sues-for-return-of-looted-camille-pissarro-painting-3794>

spolu s dalšími třiceti díly nadaci Freda Jonese Jr. Po Weitzenhofferově smrti zůstal obraz na Oklahomské univerzitě do 26. března 2012, kdy se Léone Meyerová dozvěděla o místě jeho uložení prostřednictvím příspěvku na blogu organizace Holocaust Art Restitution Project. Po neúspěšné žádosti o vrácení obrazu zahájila Meyerová v New Yorku soudní řízení.

7.2.2.Průběh

Meyerová poprvé podala žalobu na Oklahomskou univerzitu o vrácení obrazu 13. května 2013.¹²⁸

V odpovědi Oklahomská univerzita citovala původní švýcarské rozhodnutí proti Raoulu Meyerovi z roku 1953, v němž soud určil, že promlčecí lhůta pro protiprávní odnětí obrazu uplynula, a uvedla, že univerzita obraz vrátí, pouze pokud to nařídí soud. Meyerová mezitím svůj nárok zdůvodnila bezdůvodným obohacením a uvedla, že nebyl proveden řádný průzkum provenience, který by odhalil historii držby obrazu.¹²⁹ Po podání žaloby čtyři oklahomští zákonodárci podali rezoluci na podporu nároku Léone Meyerové, přičemž státní zástupce Paul Wesselhoft označil vrácení obrazu za správnou a morální věc.

Soudní proces trval celkem tři roky. Ještě před zahájením soudního řízení bylo 22. února 2016 dosaženo mimosoudního vyrovnání, které převedlo vlastnictví, nikoli však držbu obrazu na Meyerovou. Toto de facto znamená, že vyrovnání rozdělilo držbu obrazu mezi dvě různá muzea a současně uznalo vlastnické právo Léone Meyerové k obrazu a uznalo, že Weitzenhoffer jednal při koupi v dobré víře. Ačkoli Léone Meyerová vždy vyjadřovala přání darovat obraz pařížskému Musée d'Orsay, výše uvedené vyrovnání nařizuje, že obraz bude vystaven jak ve Francii, tak v Oklahomě. Nejprve se vystaví ve Francii po dobu pěti let, poté střídavě v Oklahomě a ve Francii po dobu tří let na každém místě. Dne 12. října 2016 nižší soud v Paříži rozhodl, že rozhodnutí vyrovnání je vykonatelné rovněž na francouzském území.

128 Stížnost, Meyer v. Bd. of Regents of the U. of Oklahoma, et al, 13-CIV-3128 (S.D.N.Y. podána 9. května 2013)

129 Case Preview: Meyer v. Bd. of Regents of the U. of Oklahoma, or How long will Oklahoma herd Pissarro “Sheep”? | Center for Art Law. *Center for Art Law | At the crossroads of visual arts and the law.* [online]. Copyright © 2021 [cit. 03.11.2021]. Dostupné z: <https://itsartlaw.org/2013/11/26/case-preview-meyer-v-bd-of-regents-of-the-u-of-oklahoma-or-how-long-will-oklahoma-herd-pissarro-sheep/>

7.3 Případ Gurlittova pokladu

Gurlittova sbírka, nebo také Gurlittův poklad byla kolekcí přibližně 1 500 uměleckých děl, kterou shromáždil zesnulý německý obchodník s uměním Hildebrand Gurlitt a kterou nejprve zdědila jeho manželka Helene a po její smrti syn Cornelius Gurlitt, který zemřel v roce 2014.

Sbírka vzbudila mezinárodní zájem v roce 2013, kdy ji média označila za senzační nález nacistické kořisti z roku 2012 v důsledku akce úředníků Ausgburgu v bytě Cornelia Gurlitta v mnichovském Schwabingu, kteří C. Gurlitta vyšetřovali kvůli podezření (později se ukázalo jako neopodstatněné) z možných daňových úniků. Německé úřady celou sbírku zabavily, Cornelius Gurlitt nebyl zadržen. Cornelius Gurlitt opakovaně žádal o vrácení sbírky s odůvodněním, že se nedopustil žádného trestného činu, ale nakonec souhlasil s tím, že sbírka může zůstat uložena u státního zastupitelství k posouzení pro případ, že by se podařilo identifikovat nějaká nacisty uloupená díla.

7.3.1 Pozadí

Hildebrand Gurlitt byl historik umění, ředitel muzea a obchodník s uměním v Německu ve 30. letech 20. století. Zajímal se zejména o moderní umění té doby, spřátelil se s řadou umělců a nakupoval jejich díla pro jím řízená muzea; když se stal obchodníkem, často vystavoval jejich díla na prodej a příležitostně nakupoval předměty, které se mu obzvláště líbily, do své vlastní sbírky. Od poloviny 30. let 20. století také nakupoval a v některých případech prodával umělecká díla, často koupená za nízké ceny, od soukromých osob včetně židovských majitelů, kteří byli nuceni platit nepřiměřené daně nebo jinak likvidovali majetek, aby mohli uprchnout ze země. Na jedné straně tvrdil, že majitelům v jejich svízelné situaci pomáhá, protože bylo jen málo obchodníků, kteří byli ochotni takové transakce uskutečnit, na druhé straně se však neštítal obohatit se přitom sám a neposkytl žádnou součinnost poválečným žadatelům, kteří se snažili vymoci zpět nebo získat odškodnění za taková díla prodaná pod tlakem.¹³⁰

Po pádu Francie jmenoval Hermann Göring řadu říšskoněmeckou pracovní skupinou Rosenberg schválených obchodníků, mezi nimi i Gurlitta, aby zajistili francouzská umělecká díla zahrnující především díla uloupená z muzeí a od tehdejších bohatých sběratelů pro

130 New German Critique, n.130, únor 2017, Hoffmann Meike, Hildebrand Gurlitt and his dealings with German museums during the „Third Reich“ ISBN 978-0-8223-6864-9

Hitlerovo plánované Führermuseum, které chtěl vybudovat v Linci. Některá z těchto děl putovala také do Göringovy osobní umělecké sbírky.¹³¹

Hildebrand Gurlitt byl v červnu 1945 zadržen s dvaceti krabicemi uměleckých děl v Aschbachu. Při výslechu po zajetí Hildebrand Gurlitt sdělil úřadům armády Spojených států amerických, že při požáru Drážďan v únoru 1945 byla v jeho domě v Kaitzer Strasse zničena velká část jeho sbírky a dokumentace o obchodech s uměním. Přes sto padesát děl mu bylo americkými a německými úřady odebráno, ale poté, co je přesvědčil, že je získal legálně, mu byla navracena. Hildebrand Gurlitt se posuzovatelům úspěšně prezentoval jako oběť nacistické perzekuce kvůli svému židovskému původu a vyjednal vydání svého majetku. Ať už byly části jeho sbírky a záznamy o obchodních transakcích zničeny v Drážďanech, jak Hildebrand Gurlitt tvrdil, či nikoli, další části se zřejmě podařilo ukrýt v Sasku a Paříži, odkud byly po válce vyzvednuty.¹³²

V roce 1947 Hildebrand Gurlitt opět začal obchodovat s uměleckými díly a zároveň nastoupil na místo ředitele Uměleckého svazu pro Porýní a Vestfálsko se sídlem v Düsseldorfu. Pokračoval v kupování děl do vlastní sbírky, a dokonce zapůjčil díla ze své sbírky na několik putovních výstav. Po jeho smrti přešla sbírka na jeho manželku Helene a po její smrti v roce 1964 především na jejich syna Cornelia, přičemž některé položky získala i Corneliaova sestra. Zdá se, že povědomí o sbírce přetrvávalo v myslích jeho současníků z německého světa obchodování s uměním a v některých případech i u jejich nástupců v podnikání, ale nakonec, zejména s odstupem více než čtyř desetiletí, se z povědomí veřejnosti vytratila.

Většinu Hildebrandovy sbírky zachoval jeho syn Cornelius Gurlitt, který žil s uměleckými díly zděděnými po otci více než čtyřicet let klidným, prakticky samotářským životem a část sbírky uchovával na svých dvou adresách v Mnichově v Německu a v rakouském Salcburku. Další sbírkové předměty měla zřejmě v držení Corneliaova sestra Benita, která se později provdala a odstěhovala se s manželem do Stuttgartu. Kromě peněz zděděných po smrti rodičů přežíval Cornelius Gurlitt z prodeje malého počtu předmětů ze sbírky, zejména v letech 1988 a 1990, přičemž výtěžek z prodeje odváděl na švýcarský bankovní účet, který navštěvoval v intervalech čtyř až šesti týdnů, aby z něj vybral peníze na své životní náklady. Jeden z obrazů,

131 The Lost Museum | Bonjour Paris. *Your Complete Guide to Paris | Information on Paris* [online]. Copyright © 2021 France Media Ltd. [cit. 03.11.2021]. Dostupné z: <https://bonjourparis.com/archives/the-lost-museum/>

132 New German Critique, n.130, únor 2017, Hoffmann Meike, Hildebrand Gurlitt and his dealings with German museums during the „Third Reich“ Duke University Press. (2017). *Nazi-looted art and its legacies: New German critique*. ISBN 978-0-8223-6864-9

Krotitel lvů od Maxe Beckmanna, byl prodán v aukci v roce 2011, pravděpodobně na pokrytí účtů za léčení. Cornelius Gurlitt se již dříve dohodl, že se o výtěžek ve výši přibližně 800 000 eur podělí rovným dílem s dědici židovské rodiny, která obraz původně vlastnila¹³³.

7.3.2 Nález sbírky a následné události

Dne 22. září 2010 zastavili němečtí celníci na německo-švýcarské hranici Cornelia Gurlitta na zpáteční cestě při jedné z jeho návštěv Švýcarska a zjistili, že má u sebe 9 000 EUR v hotovosti, což je v rámci zákonného limitu pro převody hotovosti přes hranice, ale bylo to oznámeno německým daňovým orgánům jako podezřelé. Při výslechu vysvětlil, že se jedná o příjmy z prodeje obrazu. Protože Cornelius Gurlitt neměl žádné zaměstnání ani zjevné příjmy, měl finanční úřad podezření, že by mohl být zapojen do nelegálního převodu uměleckých děl přes hranice, aniž by platil příslušné daně, a v roce 2011 získal příkaz k prohlídce jeho bytu v mnichovském Schwabingu, aby ověřil, zda se nenajdou důkazy, které by jejich podezření potvrdily.¹³⁴ 28. února 2012 vstoupili do jeho bytu úředníci augsburského státního zastupitelství a nenašli záznamy o minulých prodejích, ale údajně 121 zarámovaných a 1258 nezarámovaných děl, což byla převážná část sbírky zděděné po jeho otci, jejíž hodnota se původně odhadovala na 1 miliardu EUR,¹³⁵ ačkoli se tato hodnota nakonec ukázala jako značně nadhodnocená. Sbíрка byla zabavena v rámci procesu, který byl následně napaden u soudu, neboť Cornelius Gurlitt se nedopustil žádného trestného činu podle německého práva. Následně bylo také argumentováno, že rozsah akce byl nepřiměřený údajným daňovým nesrovnalostem.

Úřady zpočátku zakázaly informovat o akci, která vyšla najevo až v roce 2013.¹³⁶ Počáteční mediální senzace se však ukázala být přehnaná. V roce 2017 napsala Německá nadace ztraceného umění, že *„při pohledu na umělecký soubor jako celek je zřejmé, že nejde ani tak*

133 art+antiques 12/2013-1/2014 by Care Comm s.r.o. - Issuu. *Digital Publishing Platform & Content Marketing Solutions | Issuu* [online]. Dostupné z: https://issuu.com/ambitmedia/docs/art-antiques_12_2013-1_2014

134 1500 Werke von Künstlern wie Picasso, Chagall und Matisse: Meisterwerke zwischen Müll – Fahnder entdecken in München Nazi-Schatz in Milliardenhöhe - FOCUS Online. *FOCUS Online - Nachrichten* [online]. Copyright © BurdaForward GmbH 2021 [cit. 03.11.2021]. Dostupné z: https://www.focus.de/kultur/kunst/1500-werke-von-kuenstlern-wie-picasso-chagall-und-matisse-meisterwerke-im-muell-fahnder-entdecken-in-muenchen-nazi-schatz-in-milliardenhoehe_id_3354680.html

135 Modernist art haul, 'looted by Nazis', recovered by German police | Germany | The Guardian. [online]. Copyright © 2021 Guardian News [cit. 03.11.2021]. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/world/2013/nov/03/nazis-looted-modernist-masterpieces-germany-police>

136 Billion-Dollar Art Collection Discovered in German Apartment | Jewish & Israel News Algemeiner.com. [online]. Copyright ©2021 [cit. 03.11.2021]. Dostupné z: <http://www.algemeiner.com/2013/11/03/artworks-worth-1-6-billion-stolen-by-nazis-discovered-in-german-apartment/>

*o sbírku vysoce cenných uměleckých děl v hodnotě miliard, jak se původně předpokládalo, ale spíše o směs rodinných dědictví a zásob obchodníků. Obsahuje sice několik velmi kvalitních a výjimečných děl, ale většinu tvoří díla na papíře, včetně velkého počtu sériových grafik*¹³⁷.

V rozhovoru pro časopis Der Spiegel v listopadu 2013 Cornelius Gurlitt trval na tom, že jeho otec získal díla legálně, a prohlásil, že žádné z nich dobrovolně nevrátí předchozím majitelům, ačkoli následně uvedl, že ohledně druhého výroku byl špatně citován.¹³⁸

Cornelius Gurlitt opakovaně žádal o navrácení své sbírky, ale právního zastoupení se mu dostalo až v prosinci 2013, kdy mnichovský soud jeho jménem jmenoval opatrovníka Christopa Edela, který zahájil řízení proti státnímu zastupitelství o navrácení sbírky Gurlittovi. Gurlitt rovněž informoval Edela o dalších uměleckých dílech uložených na jeho salcburské adrese; Edel dostal od Gurlitta svolení k jejich odvozu do úschovy, což bylo provedeno v únoru 2014. Tato část sbírky, čítající 254 položek, obsahovala díla Moneta, Renoira, Gauguina, Liebermanna, Toulouse-Lautreca, Courbeta, Cézanna, Muncha a Maneta, a byla odvezena na bezpečné místo, kde mohl být dále zkoumán jejich původ, augsburské státní zastupitelství k nim nemělo mít přístup.¹³⁹

V dubnu 2014 Edel dosáhl dohody s augsburským státním zastupitelstvím, podle níž měla být Gurlittovi vrácena sbírka zabavená v Mnichově výměnou za jeho spolupráci s vládou vedenou pracovní skupinou, která měla za úkol vrátit všechna ukradená díla právoplatným majitelům, s čímž Cornelius Gurlitt souhlasil.¹⁴⁰ Gurlitt byl však v té době již velmi nemocný a 6. května 2014 zemřel a obrazy již nikdy nespátřil.¹⁴¹ Ve své závěti odkázal veškerý svůj majetek

137 *Gurlitt Provenance Research*. German Lost Art Foundation - Gurlitt Provenance Research. (n.d.). [cit. 03.11.2021]. Dostupné z: <https://www.kulturgutverluste.de/Webs/EN/ProjectGurlitt/Gurlitt-Provenance-Research/Index.html>.

138 Nazi-looted art: German collector says he owns pictures - BBC News. *BBC - Homepage* [online]. Copyright © 2021 BBC. The BBC is not responsible for the content of external sites. [cit. 03.11.2021]. Dostupné z: <https://www.bbc.com/news/world-europe-24977814>

139 Cornelius Gurlitt: One lonely man and his hoard of stolen Nazi art - BBC News. *BBC - Homepage* [online]. Copyright © 2021 BBC. The BBC is not responsible for the content of external sites. [cit. 03.11.2021]. Dostupné z: <https://www.bbc.com/news/magazine-26746697>

140 Gurlitt reaches deal with German authorities over vast trove of art | News | DW | 07.04.2014. [online]. Copyright © 2021 Deutsche Welle [cit. 03.11.2021]. Dostupné z: <https://www.dw.com/en/gurlitt-reaches-deal-with-german-authorities-over-vast-trove-of-art/a-17549261>

141 Cornelius Gurlitt - obituary. *The Telegraph - Telegraph Online, Daily Telegraph, Sunday Telegraph - Telegraph* [online]. Copyright © Telegraph Media Group Limited 2021 [cit. 03.11.2021]. Dostupné z: <https://www.telegraph.co.uk/news/obituaries/10811916/Cornelius-Gurlitt-obituary.html>

Muzeu výtvarných umění v Bernu ve Švýcarsku poté, co byly vyhodnoceny všechny oprávněné vlastnické nároky vůči němu.¹⁴²

V listopadu 2013 byla pod vedením Ingeborg Berggreen-Merkelové zřízena pracovní skupina Schwabinger Kunstfund (Schwabingový umělecký fond), jejímž úkolem je pátrat po původu obrazů z Gurlittova fondu. Po několika letech činnosti však byla široce kritizována za to, že má jen málo výsledků a je málo viditelná.¹⁴³ Pracovní skupina původně identifikovala přibližně 590 děl jako „pravděpodobně uloupených“, ale po dvou letech výzkumu zveřejnila zprávy o provenienci pouze pěti kusů ze sbírky; pod přívalem kritiky byla pracovní skupina v prosinci 2015 rozpuštěna. Její činnost a část personálu přešla na nové „Centrum pro ztracené kulturní statky“, název projektu „Gurlitt Provenance Research“, pod vedením Dr. Andrey Baresel-Brand.¹⁴⁴

K prosinci 2018 projekt Gurlitt Provenance Research oznámil, že ukončil svou činnost, a výsledky byly prezentovány na webových stránkách Německé nadace ztraceného umění. Celkem 1 039 předmětů bylo prozkoumáno; z toho 315 kusů bylo zabaveno z německých muzeí během snahy odstranit degenerované umění v období Třetí říše. Tato díla tedy nespádají do kategorie potenciálně ukradených a mohla být na základě závěti Cornelia Gurlitta darována přímo Kunstmuseum Bern. Zbývajících 724 děl bylo posouzeno podle systému semaforu: zelená barva pro díla, u nichž je prokázáno nebo je vysoce pravděpodobné, že nejsou nacisty ukradeným uměním (28 položek); žlutá barva pro díla, u nichž původ v období mezi lety 1933 a 1945 není zcela jasný, tj. vyžadují další šetření (650 položek); a červená barva pro díla, u nichž je prokázáno nebo je vysoce pravděpodobné, že jsou nacisty ukradeným uměním (4 položky). Dalších 42 děl nebylo přezkoumáno, ale rovněž se předpokládá, že se nejedná o uloupená umělecká díla, protože jejich původ šel vysledovat společně s díly, o nichž je známo, že pocházejí z německých muzeí (22 položek), že se jedná o komerčně masově vyráběné zboží (2 položky), nebo že mají rozumné vysvětlení pro svou přítomnost v rodinném majetku Gurlittů, například že je vytvořili členové rodiny a/nebo že

142Cornelius Gurlitt: Testament gültig - Kunstmuseum Bern erhält Kunstwerke - DER SPIEGEL. *DER SPIEGEL* | *Online-Nachrichten* [online]. Dostupné z: <https://www.spiegel.de/kultur/gesellschaft/cornelius-gurlitt-testament-ist-guelting-kunstwerke-gehen-nach-bern-a-1126017.html>

143Task force investigating art trove inherited from Nazi collector achieved 'embarrassing' results | Arts | DW | 26.11.2015. [online]. Copyright © 2021 Deutsche Welle [cit. 03.11.2021]. Dostupné z: <https://www.dw.com/en/task-force-investigating-art-trove-inherited-from-nazi-collector-achieved-embarrassing-results/a-18876659>

144 5 January 2016: Germany's Lost Art Foundation has announced it will take over the provenance research into the Gurlitt collection. *Welcome to lootedart.com* [online]. Copyright © website copyright Central Registry 2021 [cit. 03.11.2021]. Dostupné z: <https://www.lootedart.com/S6MW8L928521>

vznikly po roce 1945 (18 položek). Tyto semaforové kategorizace jsou přeneseny do úplných seznamů předmětů, jak jsou zveřejněny na internetových stránkách Kunstmuseum Bern.¹⁴⁵

7.3.3 Právní otázky, spory po smrti Cornelia Gurlitta

Cornelius Gurlitt zemřel 6. května 2014. Ve své závěti, kterou sepsal krátce před smrtí, jmenoval jako svého jediného dědice Muzeum výtvarných umění Bern (Kunstmuseum Bern) ve Švýcarsku. Jeho rozhodnutí vyvolalo další polemiku o vhodnosti přijetí tohoto majetku muzeem. Závěť stanovila, že muzeum bude povinno prozkoumat původ obrazů a případně provést restituci. Muzeum se rozhodlo zpočátku přijmout pouze ta díla, u nichž bylo možné prokázat původní právní vlastnictví Gurlittů, včetně předmětů získaných ze sbírky „degenerovaného umění“ a předmětů předaných od jiných členů rodiny, a uzavřelo společnou dohodu s německými a švýcarskými úřady o dalším zkoumání předmětů z tohoto odkazu.¹⁴⁶

Do diskuse vstoupila také vzdálenější rodina Cornelia Gurlitta, která vznesla otázky ohledně zákonnosti závěti na základě jeho tehdejšího duševního stavu. Jeho sestřenic Uta Wernerová podala dědickou žalobu na vydání uměleckých děl. Právník Wernerové, Wolfgang Seybold, argumentoval tím, že Gurlittovi příbuzní jsou právoplatnými dědici; tento nárok však byl příslušnými úřady zamítnut.¹⁴⁷

Německé noviny zpochybňovaly právo státního zástupce na zabavení sbírky.¹⁴⁸ Vlastnická práva v případech uměleckých děl získaných v období nacismu jsou velmi složitá.

Na rozdíl od Rakouska, kde zákon o navrácení uměleckých děl z roku 1998 (Kunstrückgabegesetz 1998) upravuje navrácení nacisty ukradených uměleckých děl, v Německu není v platnosti žádný zákon, který by vyžadoval navrácení nacisty uloupených uměleckých děl, pokud lze prokázat, že dotyčné předměty byly v daném okamžiku získány legálně. Jako signatáři Washingtonské dohody z roku 1998 se Německo zavázalo, že všechny

145 Werkliste Ausstellung Gurlitt «Entartete Kunst» - Kunstmuseum Bern. *Kunstmuseum Bern* [online]. Copyright © 2021 Kunstmuseum Bern [cit. 03.11.2021]. Dostupné z: <https://www.kunstmuseumbern.ch/de/footer/werkliste-ausstellung-gurlitt-lentartete-kunstr-1859.html>

146 Swiss Museum Close to Accepting Nazi-Era Art Bequest - WSJ. *The Wall Street Journal - Breaking News, Business, Financial & Economic News, World News and Video* [online]. Copyright ©2021 [cit. 03.11.2021]. Dostupné z: <https://www.wsj.com/articles/swiss-museum-close-to-accepting-nazi-era-art-bequest-1416443643>

147 Gurlitt art collection can finally head to Bern - SWI swissinfo.ch. [online]. Dostupné z: https://www.swissinfo.ch/eng/culture/breaking-news_gurlitt-art-collection-can-finally-head-to-bern/42765862

148Münchener Kunstfund: Wo bleibt der Rechtsstaat? - Kunstmarkt - FAZ. *301 Moved Permanently* [online]. Copyright © 2020 Denis Pushkarev [cit. 03.11.2021]. Dostupné z: <https://www.faz.net/aktuell/feuilleton/kunstmarkt/muenchner-kunstfund-wo-bleibt-der-rechtsstaat-12668607.html>

jeho veřejné instituce budou kontrolovat své inventáře, zda v nich nejsou nacisty uloupené předměty, a v případě jejich nalezení je vrátí. Je to však na čistě dobrovolné bázi a desítky let po konferenci tak stále učinilo jen velmi málo muzeí a knihoven. Jednotlivci nemají žádnou právní povinnost nacisty uloupené umění vrátit. Nevrácení oprávněného majetku Cornelia Gurlitta ze strany německé vlády mohlo být porušením jeho vlastnických práv zaručených německou ústavou.

Dne 4. prosince 2013 poskytla významná německá historička umění Sibylle Ehringhausová, která byla jedním z prvních odborníků, kteří si na jaře 2012 prohlédli umělecká díla, rozhovor v novinách *Augsburger Allgemeine*, v němž požadovala okamžité navrácení kompletní sbírky C. Gurlittovi. Vrchní státní zástupce Reinhard Nemetz její tvrzení rázně odmítl, avšak zřejmě neuvedl žádné konkrétní právní důvody pro zabavení.¹⁴⁹

Německá právnička Jutta Limbachová, vedoucí Limbachovy komise pro nacisty uloupené umění, 20. listopadu 2014 potvrdila názor německého listu *Süddeutsche Zeitung*, že bavorské státní zastupitelství použilo k zabavení uměleckých děl Cornelia Gurlitta nesprávnou aplikaci zákona o daňové povinnosti.¹⁵⁰

7.3.4 Události po listopadu 2014

Dne 24. listopadu 2014 Muzeum výtvarných umění v Bernu souhlasilo s přijetím Gurlittovy pozůstalosti. Představitelé muzea prohlásili, že do sbírek muzea se nedostane žádné nacisty uloupené umění.¹⁵¹ Ostatní díla byla tedy určena k dalšímu zkoumání.

Tři díla byla vyčleněna k okamžitému vrácení. Obraz Henriho Matisse *Femme Assise*¹⁵² potomkům židovského obchodníka s uměním Paula Rosenberga, obraz Maxe Liebermanna *Dva jezdci na pláži*¹⁵³ pravnukovi průmyslníka a sběratele umění Davida Friedmanna a obraz

149 Kunstfund: Interview: Kunstexpertin fordert Rückgabe aller Bilder an Gurlitt | *Augsburger Allgemeine. Nachrichten Augsburg Bayern | Augsburger Allgemeine* [online]. Dostupné z: <https://www.augsburger-allgemeine.de/bayern/Kunstfund-Interview-Kunstexpertin-fordert-Rueckgabe-aller-Bilder-an-Gurlitt-id27983722.html>

150 Fall Gurlitt - Uneinige Verwandtschaft - Kultur - *SZ.de. Aktuelle Nachrichten, Hintergründe und Kommentare - SZ.de* [online]. Dostupné z: <https://www.sueddeutsche.de/kultur/fall-gurlitt-uneinige-verwandschaft-1.2235149>

151 The Notorious Gurlitt Trove of Nazi-Tainted Art Makes Its First Appearance at Kunstmuseum Bern. *Artnet News | The Global Art Market Newswire* [online]. Copyright ©2021 Artnet Worldwide Corporation. All Rights Reserved. [cit. 03.11.2021]. Dostupné z: <https://news.artnet.com/art-world/gurlitt-collection-arrives-kunstmuseum-bern-1018277>

152 Viz Příloha Obr. 7.3.4.1

153 Viz Příloha Obr. 7.3.4.2

Carla Spitzwega *Hra na klavír* dědicům hudebního vydavatele Henriho Hinrichsena, který byl zavražděn v Osvětimi.

Obraz *Dva jezdci na pláži* byl následně vydražen v červnu 2015 v londýnské aukční síni Sotheby's,¹⁵⁴ kde dosáhl nečekaně vysoké ceny téměř 1,5 milionu dolarů. 9 milionů liber.

Navrácení *Hra na klavír* Hinrichsenovým potomkům trvalo déle, protože rodokmen byl složitější a bylo třeba překonat více právních problémů, ale nakonec byl v roce 2021 restituován a zaslán aukčnímu domu Christie's, kterým by měl být prodán.¹⁵⁵

V roce 2017 bylo oznámeno, že obraz Camilla Pissarra *La Seine vue du Pont-Neuf, au fond le Louvre*, nalezený v Gurlittově salcburském domě, byl restituován dědicům pařížského podnikatele Maxe Heilbronna, jemuž byl v roce 1942 zabaven.¹⁵⁶

V říjnu 2017 bylo oznámeno, že obraz *Portrét sedící ženy* od Thomase Coutura byl identifikován jako uloupené dílo a bude vrácen potomkům původního majitele, židovského francouzského politika Georgese Mandela.¹⁵⁷

V březnu 2019 bylo oznámeno, že obraz *Quai de Clichy* od Paula Signaca, který Hildebrand Gurlitt zakoupil v Paříži ve 40. letech 20. století, byl rovněž identifikován jako nacisty zkonfiskované umění, neboť byl v roce 1940 zabaven německými vojáky v bytě francouzského realitního makléře Gastona Prospera Lévyho. Dílo se rodině původního majitele rovněž vrátilo.¹⁵⁸

Nejzajímavější z tohoto výčtu je však případ obrazu Paula Cézanna *La Montagne Sainte-Victoire*¹⁵⁹ z roku 1897, o němž bylo známo, že byl v rodině Cézannových v roce 1940 a v

154 Nazi-looted painting sells for £1.9 million at Sotheby's. *The Telegraph - Telegraph Online, Daily Telegraph, Sunday Telegraph - Telegraph* [online]. Copyright © Telegraph Media Group Limited 2021 [cit. 03.11.2021]. Dostupné z: <https://www.telegraph.co.uk/culture/art/art-news/11697694/Nazi-looted-painting-sells-for-1.9-million-at-Sothebys.html>

155 A Drawing Believed to Be the Final Nazi-Looted Artwork in the Gurlitt Collection Has Been Returned to Its Rightful Owners. *Artnet News | The Global Art Market Newswire* [online]. Copyright ©2021 Artnet Worldwide Corporation. All Rights Reserved. [cit. 03.11.2021]. Dostupné z: <https://news.artnet.com/art-world/gurlitt-nazi-looted-artwork-restituted-1936823>

156

157 Germany returns Nazi-looted work to French Jewish collector's heirs. *Artdaily - The First Art Newspaper on the Net* [online]. Dostupné z: https://artdaily.com/index.asp?int_sec=11&int_new=110393#.XOt63BYzbIV

158 Germany Hands Back the Sixth Nazi-Looted Painting Found in the Gurlitt Trove to Its Rightful Heirs | Artnet News. *Artnet News | The Global Art Market Newswire* [online]. Copyright ©2021 Artnet Worldwide Corporation. All Rights Reserved. [cit. 03.11.2021]. Dostupné z: <https://news.artnet.com/art-world/gurlitt-looted-painting-germany-signac-1592668>

159 Viz Příloha Obr. 7.3.4.4

Gurlittově majetku se objevil někdy mezi tímto datem a rokem 1947, kdy se o něm Gurlitt zmiňuje v dopise. Problematické je, že jeho status uloupeného předmětu se nepodařilo jednoznačně dokázat. V roce 2018 Cézannův pravnuk v rámci dohody uznal vlastnictví díla bernským muzeem výměnou za možnost vystavovat jej v umělcově rodném městě. Výstavní práva k obrazu jsou tak rozdělena mezi Kunstmuseum Bern a Musée Granet v Aix-en-Provence.¹⁶⁰

160 Bundeskunsthalle - GURLITT: STATUS REPORT. AN ART DEALER IN NAZI GERMANY. [online]. Copyright © [cit. 03.11.2021]. Dostupné z: <https://www.bundeskunsthalle.de/en/exhibitions/all-past-exhibitions/gurlitt-status-report-gropius-bau.html>

Závěr

Neexistence uceleného právního rámce pro restituci nacisty uloupeného umění představuje pro přeživší holocaustu a dědice, kteří se snaží získat zpět historicky významný majetek, nesčetné problémy. Přijetím zákona HEAR Act Spojené státy jednostranně sjednotily promlčecí lhůty a zmírnily tak překážky pro podávání žalob. Naproti tomu bývalá nacistická území v Evropě, jako je Německo a Polsko, podepsala nezávazné dohody, například Terezínskou deklaraci, ale nedokázala významně upravit své zákony tak, aby usnadnila proces podávání žádostí o repatriaci uloupených uměleckých děl. Signatáři Terezínské deklarace měli přijmout konkrétnější opatření a vytvořit neutrální centralizovaný orgán s pravomocí a působností definitivně zpracovávat a rozhodovat o nárocích na potenciální nacisty uloupené umění. Protože k tomu nedošlo a v dohledné době dle všeho nedojde, čelí pozůstalí a dědicové i nadále významným překážkám při získávání toho, co jim právem náleží, jako tomu bylo v uvedeném případě Marie Altmannové. Dalším významným problémem, kterému právo v této oblasti čelí, je čas, protože mnohé předměty za dlouhá desetiletí získaly nové majitele a jak je zjevné z případu Léone Meyerové, získat zpět vlastnictví i držbu je mnohdy nemožné. Zároveň desetiletí po válce stále nebyla nalezena veškerá ztracená díla, jak ukazuje i případ Cornelia Gurlitta, a proto mnohdy dříve vymizí právoplatní majitelé a jejich dědicové, než dojde k nalezení jejich majetků.

Současná globální změt' promlčecích lhůt a možnost obhajoby kupujícího v dobré víře v některých jurisdikcích činí řízení natolik nepřehledným a nepředvídatelným, že jeden lze proces repatriace nacisty uloupených uměleckých děl přirovnat k restituční ruletě, protože pravděpodobný výsledek nároku závisí na mnoha jiných faktorech než na tom, zda byl předmět uloupen nacisty.¹⁶¹

V desetiletí, které uplynulo mezi přijetím zásad Washingtonské konference a Terezínské deklarace, bylo dosaženo jen malého pokroku v deklarovaném cíli, jímž bylo zajištění předvídatelného a v zásadě spravedlivého procesu pro oprávněné vlastníky a dědice nacisty uloupených uměleckých děl, aby mohli zahájit proces uplatnění svých nároků vůči osobám nebo institucím, které jejich majetek neoprávněně drží. Je zřejmé, že soft law přístup těchto mezinárodních dohod byl naprostým selháním.

161 On Law, Museums and Nazi-era Looted Art in France and the United States | Center for Art Law. *Center for Art Law | At the crossroads of visual arts and the law*. [online]. Copyright © 2021 [cit. 03.11.2021]. Dostupné z: <https://itsartlaw.org/2018/04/16/restitution-at-last/>

Domnívám se, že pouze centralizovaný správce nároků, který by měl pravomoc přijímat závazná rozhodnutí vůči občanům a institucím signatářských států, by zaručil, že přeživší holocaustu a jejich dědicové budou mít spravedlivou šanci získat zpět svůj ukradený majetek. Věřím, že jako první krok by se mělo čtyřicet sedm zemí, které schválily Terezínskou deklaraci, znovu sejít a zřídit podobný orgán pro řešení sporů.

Samozřejmě stále existuje možnost, že dojde k vytvoření patřičného prostředí pro jednoznačná řešení případů a že se časem najdou i další pohřešovaná díla. S dalším plynutím času ale urgentnost klesá a v blízké budoucnosti přijde moment, kdy již nebude komu díla navracet. Osobě se domnívám, že další konference by nenašly žádná nová řešení. Pokud mohu nabídnout svůj osobní názor na to, co by bylo vhodné v tomto momentě udělat, pak je to uzavřít celou problematiku a věnovat se budoucnosti. Na minulost nesmíme zapomenout, ale desítky let po válce by bylo vhodné tuto kapitolu uzavřít. Ať už k tomu dojde jasným aktem, nebo zkrátka další snahy dědiců či vlastníků o získání děl zpět vymizí, za dlouhou dobu, která od války uplynula se podařilo vrátit jen zlomek odcizeného majetku.

Toto považuji za jedno z největších selhání západní společnosti v poválečné historii.

Seznam použitých zdrojů

1. Právní předpisy, judikatura, nařízení a rozhodnutí

Česko

Nařízení Říšského protektora v Čechách a na Moravě o židovském majetku, Věstník říšského protektora, č. 6/1939

Zákon č. 212/2000 Sb. o zmírnění některých majetkových křivd způsobených holocaustem a o změně zákona č. 243/1992 Sb., kterým se upravují některé otázky související se zákonem č. 229/1991 Sb., o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku, ve znění zákona č. 93/1992 Sb., ve znění pozdějších předpisů

Německo

Gesetz über Einziehung von Erzeugnissen entarteter Kunst. *Deutsches Reichsgesetzblatt Jahrgang 1938, Teil I, Seite 612*, RGBl. I, s. 612.

Reichsgesetzblatt. 1935; *Reichsverlagsamt*, 150. Teil I.,II.

BUNDESGESETZBLATT, BGBl. I Nr. 181/1998

Rakousko

Arbitration Agreement, Maria V. Altmann, Francis Gutmann, Trevor Mantle, and George Bentley vs. the Republic of Austria, Vienna, 15th January 2006

Das Kunstrückgabegesetz, BGBl I Nr. 181/1998

Act on the Prohibition of Export of Objects of Historical, Artistic or Cultural Value, BGB1.no.106 / 1946

Landesverfassungsgesetz vom 14. März 2000 über die Rückgabe oder Verwertung von Kunstgegenständen und Kulturgütern, die während der nationalsozialistischen Gewaltherrschaft ihren Eigentümern entzogen worden sind. LGBL. Nr. 46/2000 Dostupné z:

<https://www.ris.bka.gv.at/Dokument.wxe?>

[Abfrage=Lgbl&Lgblnummer=46%2f2000&Bundesland=Steiermark&BundeslandDefault=Steiermark&FassungVom=&SkipToDocumentPage=True&ResultFunctionToken=c4297178-48db-41fc-82c1-f3ec5b0387f0&Dokumentnummer=LGBL_ST_20000703_46](https://www.ris.bka.gv.at/Dokument.wxe?Abfrage=Lgbl&Lgblnummer=46%2f2000&Bundesland=Steiermark&BundeslandDefault=Steiermark&FassungVom=&SkipToDocumentPage=True&ResultFunctionToken=c4297178-48db-41fc-82c1-f3ec5b0387f0&Dokumentnummer=LGBL_ST_20000703_46)

GBL. Nr. 501/1984 (Bundesgesetz vom 27. November 1984 über die Gerichts- und Justizverwaltungsgebühren)

Švýcarsko

210 Swiss Civil Code of 10 December 1907

USA

California Penal Code Section 496(a) PC: Receiving Stolen Property

California CODE OF CIVIL PROCEDURE §338

Stížnost, Meyer v. Bd. of Regents of the U. of Oklahoma, et al, 13-CIV-3128 (S.D.N.Y. podána 9. května 2013)

Mezinárodní dohody a rozhodnutí

Zákon č. 59 Restitution of Identifiable Property, Military Government-Germany, United States Area of Control; Law Gazette of the Military Government-Germany, United States Area of Control, vol. G, str. 1. Dostupné z: <http://images.library.wisc.edu/History/EFacs/GerRecon/PropControl/reference/history.propcontrol.i0034.pdf>

JOINT DECLARATION Concerning The Implementation of the Washington Principles from 1998 By The Federal Government Commissioner for Culture and the Media of the Federal Republic of Germany, The Director-General for Culture and Communication at the Federal Foreign Office and The Expert Adviser for Holocaust-Era Issues to the U.S. Department of State and The Special Envoy for Holocaust Issues at the U.S. Department of State Berlin, Germany November 26, 2018

SUPREME COURT OF THE UNITED STATES, REPUBLIC OF AUSTRIA ET AL. v. ALTMANN, CERTIORARI TO THE UNITED STATES COURT OF APPEALS FOR THE NINTH CIRCUIT, No. 03–13. Argued February 25, 2004—Decided June 7, 2004

2. Literatura, studie, novinové články

BAZYLER, Michael *Holocaust justice: The Battle for Restitution in America's courts*. New York : New York University Press, 2003. ISBN 978-0814799048 str.259

BINDENAGEL, James, *Washington conference on holocaust-era assets, November 30 - December 3, 1998 : proceedings*, Washington conference on holocaust-era assets; Ed.; 1999.

BUDICK, Ariella *'Degenerate Art' exhibition at the Neue Galerie New York..* The Financial Times 2014 Dostupné z <https://www.ft.com/content/0af9ef66-af5c-11e3-bea5-00144feab7de>

CAMERON, Norman, STEVENS, Henry, TREVOR-ROPER, Hugh *Hitlers' table talk: 1941-1944 ; his private conversations*. New York : enigma Books, 2000. ISBN 1-929631-05-7.

COHEN, Patricia *Museums Faulted on Restitution of Nazi-Looted Art*. 1. července 2013, Sekce C, Str. 1. The New York Times

DURIE, William „*Garrison United States Berlin 1945–1994“*, *Mission Accomplished*. 2014. ISBN 978-1-63068-540-9.

GIBLIN, James Cross. *The life and death of Adolf Hitler*. New York : Clarion Books, 2002. ISBN 978-0395903711.

HADDEN, Robert The Heringen Collection of the US geological survey library, Reston, Virginia. *Earth Sciences History*. 2008. Vol. 27, no. 2p. 242–265. DOI 10.17704/eshi.27.2.y1vq1168q51g1542.

HITLER, Adolf. *Mein Kampf*. Přeložil MICHALČÍK, Slavomír. Praha: Naše vojsko, 2016. ISBN 978-80-206-1595-4.

HOFFMANN Meike, New German Critique, n.130, únor 2017, *Hildebrand Gurlitt and his dealings with German museums during the „Third Reich“* ISBN 978-0-8223-6864-9

HOFFMANN, B. T. (2009). *Art and cultural heritage: Law, policy and practice*. Cambridge University Press. 978-0521122979 ISBN 978-1585673452

KUNZE, Hans Henning. *Restitution „Entarteter Kunst“: Sachenrecht und Internationales Privatrecht*. Berlin : De Gruyter, 2000. ISBN 978-3110168181.

McGILL Douglas C. *Austria Sets Up System to Yield Nazi-Held Art*. The New York Times. 3. prosince 1985

MULLERY, Jessica. *“Fulfilling the Washington Principles: A Proposal for Arbitration Panels to Resolve Holocaust-Era Art Claims.”* Cardozo Journal of Conflict Resolution 11, 2010

PALMER, N. E., & Anglade, L. (2000). *Museums and the holocaust: Law, principles and practice*. Institute of Art and Law Ltd. 978-0953169665

PETROPOULOS, Jonathan. *Art as politics in the Third reich*. Chapel Hill, NC. : University of North Carolina Press, 1999. ISBN 978-0807848098

SCHNEIDER, Jiří, Jakub KLEPAL a Irena KALHOUSOVÁ, ed. *Holocaust Era Assets: conference proceedings : Prague, June 26-30, 2009*. Prague: Forum 2000 Foundation, [2009]. ISBN 978-80-254-6406-9

SPIEGEL ONLINE, Hamburg, Germany (20. listopadu 2006) "*Surging Restitution Claims: Berlin Grapples With Legacy of Nazi-era Art Looting*"

SPIEGEL ONLINE, Hamburg, Germany (27. července 2006) "*Entartete Kunst: Kirchner-Gemälde wieder in Privatbesitz*"

SPOTTS, Frederic. *Hitler and the power of aesthetics*. Woodstock : Overlook Press, 2009.

Study on Cross-border restitution claims of art looted in armed conflicts and wars and alternatives to court litigations, DIRECTORATE GENERAL FOR INTERNAL POLICIES, POLICY DEPARTMENT C: CITIZENS' RIGHTS AND CONSTITUTIONAL AFFAIRS
Dostupné z: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/556947/IPOL_STU\(2016\)556947_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/556947/IPOL_STU(2016)556947_EN.pdf),

ULLRICH, Volker and CHASE, Jefferson S. *Hitler: Ascent, 1889-1939*. New York : Vintage Books, 2017. ISBN 978-0385354387.

WALKER, Andrew. *The Nazi War Trials*. Harpenden : Pocket Essentials, 2006. ISBN 978-1903047507

3. Internetové zdroje

1500 Werke von Künstlern wie Picasso, Chagall und Matisse: Meisterwerke zwischen Müll – Fahnder entdecken in München Nazi-Schatz in Milliardenhöhe - FOCUS Online. *FOCUS Online - Nachrichten* [online]. Copyright © BurdaForward GmbH 2021 [cit. 03.11.2021].
Dostupné z: https://www.focus.de/kultur/kunst/1500-werke-von-kuenstlern-wie-picasso-chagall-und-matisse-meisterwerke-im-muell-fahnder-entdecken-in-muenchen-nazi-schatz-in-milliardenhoehe_id_3354680.html

5 January 2016: Germany's Lost Art Foundation has announced it will take over the provenance research into the Gurlitt collection. *Welcome to lootedart.com* [online]. Copyright © website copyright Central Registry 2021 [cit. 03.11.2021]. Dostupné z: <https://www.lootedart.com/S6MW8L928521>

A Drawing Believed to Be the Final Nazi-Looted Artwork in the Gurlitt Collection Has Been Returned to Its Rightful Owners. *Artnet News | The Global Art Market Newswire* [online]. Copyright ©2021 Artnet Worldwide Corporation. All Rights Reserved. [cit. 03.11.2021]. Dostupné z: <https://news.artnet.com/art-world/gurlitt-nazi-looted-artwork-restituted-1936823>

Altmann v. Republic of Austria, 142 F. Supp. 2d 1187 (C.D. Cal. 2001) :: Justia. *US Law, Case Law, Codes, Statutes & Regulations :: Justia Law* [online]. Copyright © 2021 [cit. 03.11.2021]. Dostupné z: <https://law.justia.com/cases/federal/district-courts/FSupp2/142/1187/2346850/>

American Alliance of Museums – American Alliance of Museums. *American Alliance of Museums – American Alliance of Museums* [online]. Copyright © 2021 American Alliance of Museums [cit. 02.11.2021]. Dostupné z: <https://www.aam-us.org/>

ANTISEMITIC LEGISLATION 1933–1939 [cit. 02.11.2021] [online]. Dostupné z: <https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/antisemitic-legislation-1933-1939>

Are The Washington Principles Working, 2 Decades Later? – The Forward. *News that Matters to American Jews – The Forward* [online]. Copyright ©2021 [cit. 02.11.2021]. Dostupné z: <https://forward.com/culture/415255/washington-principles-nazi-looted-art-return-are-they-working/>

Art Law in Germany March 2019. *Welcome to lootedart.com* [online]. Copyright © website copyright Central Registry 2021 [cit. 03.11.2021]. Dostupné z: <https://www.lootedart.com/TJN4LM549141>

Art Looting Intelligence Unit (ALIU) Reports 1945-1946 and ALIU Red Flag Names List and Index. *Welcome to lootedart.com* [online]. Copyright © website copyright Central Registry 2021 [cit. 01.11.2021]. Dostupné z: <https://www.lootedart.com/MVI3RM469661>

Art Provenance and Claims Records and Research | National Archives. *National Archives* | [online] [cit. 04.11.2021] Dostupné z: <https://www.archives.gov/research/holocaust/art/key-series-descriptions/key-series-descriptions-13.html>

art+antiques 12/2013-1/2014 by Care Comm s.r.o. - Issuu. *Digital Publishing Platform & Content Marketing Solutions | Issuu* [online]. [cit. 04.11.2021] Dostupné z: https://issuu.com/ambitmedia/docs/art-antiques_12_2013-1_2014

Beratende Kommission - Start. [online]. [cit. 04.11.2021] Dostupné z: https://www.beratende-kommission.de/Webs_BK/DE/Start/Index.html

Billion-Dollar Art Collection Discovered in German Apartment | Jewish & Israel News
Algemeiner.com. [online]. Copyright ©2021 [cit. 03.11.2021]. Dostupné
z: [http://www.algemeiner.com/2013/11/03/artworks-worth-1-6-billion-stolen-by-nazis-
discovered-in-german-apartment/](http://www.algemeiner.com/2013/11/03/artworks-worth-1-6-billion-stolen-by-nazis-discovered-in-german-apartment/)

Bundeskunsthalle - GURLITT: STATUS REPORT. AN ART DEALER IN NAZI
GERMANY. [online]. Copyright © [cit. 03.11.2021]. Dostupné
z: [https://www.bundeskunsthalle.de/en/exhibitions/all-past-exhibitions/gurlitt-status-report-
gropius-bau.html](https://www.bundeskunsthalle.de/en/exhibitions/all-past-exhibitions/gurlitt-status-report-gropius-bau.html)

Cornelius Gurlitt - obituary. *The Telegraph - Telegraph Online, Daily Telegraph, Sunday
Telegraph - Telegraph* [online]. Copyright © Telegraph Media Group Limited 2021 [cit.
03.11.2021]. Dostupné z: [https://www.telegraph.co.uk/news/obituaries/10811916/Cornelius-
Gurlitt-obituary.html](https://www.telegraph.co.uk/news/obituaries/10811916/Cornelius-Gurlitt-obituary.html)

Cornelius Gurlitt: One lonely man and his hoard of stolen Nazi art - BBC News. *BBC -
Homepage* [online]. Copyright © 2021 BBC. The BBC is not responsible for the content of
external sites. [cit. 03.11.2021]. Dostupné z: <https://www.bbc.com/news/magazine-26746697>

Cornelius Gurlitt: Testament gültig - Kunstmuseum Bern erhält Kunstwerke - DER
SPIEGEL. *DER SPIEGEL | Online-Nachrichten* [online]. [cit. 04.11.2021] Dostupné
z: [https://www.spiegel.de/kultur/gesellschaft/cornelius-gurlitt-testament-ist-gueltig-
kunstwerke-gehen-nach-bern-a-1126017.html](https://www.spiegel.de/kultur/gesellschaft/cornelius-gurlitt-testament-ist-gueltig-kunstwerke-gehen-nach-bern-a-1126017.html)

Cultural plunder by the Einsatzstab Reichsleiter Rosenberg: *Cultural Plunder by the
Einsatzstab Reichsleiter Rosenberg (ERR): Database of Art Objects at the Jeu de Paume*
[online]. [cit. 2.11. 2021]. Dostupné z: <https://www.errproject.org/jeudepaume/>

Database of Art Objects at the Jeu de Paume | Cultural Plunder by the Einsatzstab Reichsleiter
Rosenberg [online]. [cit. 01.11.2021] Dostupné z: <https://www.errproject.org/jeudepaume/>

Fall Gurlitt - Uneinige Verwandtschaft - Kultur - SZ.de. *Aktuelle Nachrichten, Hintergründe
und Kommentare - SZ.de* [online]. [cit. 04.11.2021] Dostupné
z: <https://www.sueddeutsche.de/kultur/fall-gurlitt-uneinige-verwandtschaft-1.2235149>

Five paintings allegedly by Adolf Hitler to be auctioned in Nuremberg | Adolf Hitler | The
Guardian. [online]. Copyright © 2021 Guardian News [cit. 01.11.2021]. Dostupné
z: [https://www.theguardian.com/world/2019/feb/09/five-paintings-allegedly-by-adolf-hitler-
to-be-auctioned-in-nuremberg](https://www.theguardian.com/world/2019/feb/09/five-paintings-allegedly-by-adolf-hitler-to-be-auctioned-in-nuremberg)

Germany Hands Back the Sixth Nazi-Looted Painting Found in the Gurlitt Trove to Its Rightful Heirs | Artnet News. *Artnet News* | *The Global Art Market Newswire* [online]. Copyright ©2021 Artnet Worldwide Corporation. All Rights Reserved. [cit. 03.11.2021]. Dostupné z: <https://news.artnet.com/art-world/gurlitt-looted-painting-germany-signac-1592668>

Gurlitt art collection can finally head to Bern - SWI swissinfo.ch. [online]. [cit. 04.11.2021] Dostupné z: https://www.swissinfo.ch/eng/culture/breaking-news_gurlitt-art-collection-can-finally-head-to-bern/42765862

Gurlitt Provenance Research. German Lost Art Foundation - Gurlitt Provenance Research. (n.d.). [cit. 03.11.2021]. Dostupné z: <https://www.kulturgutverluste.de/Webs/EN/ProjectGurlitt/Gurlitt-Provenance-Research/Index.html>.

Gurlitt reaches deal with German authorities over vast trove of art | News | DW | 07.04.2014. [online]. Copyright © 2021 Deutsche Welle [cit. 03.11.2021]. Dostupné z: <https://www.dw.com/en/gurlitt-reaches-deal-with-german-authorities-over-vast-trove-of-art/a-17549261>

Hitler's art of flowers and fairytale castles sells for £280,000 at auction | Adolf Hitler | The Guardian. [online]. Copyright © 2021 Guardian News [cit. 01.11.2021]. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/world/2015/jun/21/hitlers-art-of-flowers-and-fairytale-castles-sells-for-280000-at-auction>

Holocaust Era Assets Conference Prague 26-30 June 2009. *Welcome to lootedart.com* [online]. Copyright © website copyright Central Registry 2021 [cit. 03.11.2021]. Dostupné z: <https://www.lootedart.com/NN9Q2D763901>

Holocaust Looted Art and Cultural Property Initiative. [online]. Copyright © 2021 Claims Conference WJRO Looted Art and Cultural Property Initiative [cit. 02.11.2021]. Dostupné z: <http://art.claimscon.org/author/ruth/page/2/>

Kunstfund: Interview: Kunstexpertin fordert Rückgabe aller Bilder an Gurlitt | Augsburger Allgemeine. *Nachrichten Augsburg Bayern* | *Augsburger Allgemeine* [online]. [cit. 04.11.2021] Dostupné z: <https://www.augsburger-allgemeine.de/bayern/Kunstfund-Interview-Kunstexpertin-fordert-Rueckgabe-aller-Bilder-an-Gurlitt-id27983722.html>

Looted Art Commission - Inter-Allied Declaration Against Acts of Dispossession Committed in Territories Under Enemy Occupation or Control. *Looted Art Commission - Home* [online]. Copyright © CLAE 2021 [cit. 02.11.2021]. Dostupné z: <https://www.lootedartcommission.com/inter-allied-declaration>

Looted Art Commission - Terezin Declaration 30 June 2009. *Looted Art Commission - Home* [online]. Copyright © CLAE 2021 [cit. 03.11.2021]. Dostupné z: <https://www.lootedartcommission.com/NPNMG484641>

Looted Art Commission - Vilnius Forum Declaration. *Looted Art Commission - Home* [online]. Copyright © CLAE 2021 [cit. 03.11.2021]. Dostupné z: <https://www.lootedartcommission.com/vilnius-forum>

Looted Art Commission - Washington Conference Principles on Nazi-Confiscated Art. *Looted Art Commission - Home* [online]. Copyright © CLAE 2021 [cit. 02.11.2021]. Dostupné z: <https://www.lootedartcommission.com/Washington-principles>

Modernist art haul, 'looted by Nazis', recovered by German police | Germany | The Guardian. [online]. Copyright © 2021 Guardian News [cit. 03.11.2021]. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/world/2013/nov/03/nazis-looted-modernist-masterpieces-germany-police>

Münchner Kunstfund: Wo bleibt der Rechtsstaat? - Kunstmarkt - FAZ. *301 Moved Permanently* [online]. Copyright © 2020 Denis Pushkarev [cit. 03.11.2021]. Dostupné z: <https://www.faz.net/aktuell/feuilleton/kunstmarkt/muenchner-kunstfund-wo-bleibt-der-rechtsstaat-12668607.html>

Munich 1937: The Development of Two Pivotal Art Exhibitions | H. Marcuse. [online]. [cit. 01.11.2021]. Dostupné z: <https://marcuse.faculty.history.ucsb.edu/classes/133c/133cproj/04proj/GinderNaziArt047.htm>

Navštivte nás | Židovské muzeum v Praze [online]. Dostupné z: <https://www.jewishmuseum.cz/sbirky-a-vyzkum/proveniencni-vyzkum-a-bezuplatne-prevody/bezuplatne-prevody-ze-sbirek-zmp/>

Art Law in France 2019 [online]. [cit. 04.11.2021] Dostupné z: <https://www.lootedart.com/TJF4SL432891>

Nazi Looted Art | National Archives. *National Archives* | [online]. [cit. 04.11.2021] Dostupné z: <https://www.archives.gov/publications/prologue/2002/summer/nazi-looted-art-1.html>

Nazi-looted art: German collector says he owns pictures - BBC News. *BBC - Homepage* [online]. Copyright © 2021 BBC. The BBC is not responsible for the content of

external sites. [cit. 03.11.2021]. Dostupné z: <https://www.bbc.com/news/world-europe-24977814>

Nazi-looted painting sells for £1.9 million at Sotheby's. *The Telegraph - Telegraph Online, Daily Telegraph, Sunday Telegraph - Telegraph* [online]. Copyright © Telegraph Media Group Limited 2021 [cit. 03.11.2021]. Dostupné z: <https://www.telegraph.co.uk/culture/art/art-news/11697694/Nazi-looted-painting-sells-for-1.9-million-at-Sothebys.html>

On Law, Museums and Nazi-era Looted Art in France and the United States | Center for Art Law. *Center for Art Law | At the crossroads of visual arts and the law*. [online]. Copyright © 2021 [cit. 03.11.2021]. Dostupné z: <https://itsartlaw.org/2018/04/16/restitution-at-last/>

ÖNB-ALEX - Deutsches Reichsgesetzblatt Teil I 1867-1945. *ALEX - Historische Rechts- und Gesetzestexte | Drupal Alex* [online]. Copyright © 2011 [cit. 01.11.2021]. Dostupné z: <https://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=dra&datum=1933&page=300&size=45>

PACE - Resolution 1205 (1999) - Looted Jewish cultural property . *Object moved* [online]. Copyright © PACE 2014 [cit. 02.11.2021]. Dostupné z: <https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-EN.asp?fileid=16726&lang=en>

Radbruchův vzorec - Radbruch formula Radbruchův vzorec [online]. Copyright © Wikipedia [cit. 01.11.2021]. Dostupné z: https://cs.abcdef.wiki/wiki/Radbruch_formula

Restitution - Art. [online]. [cit. 04.11.2021] Dostupné z: <http://www.citem.cz/holocaust/czech/main.html>

Review of Farmer, Walter I., *The Safekeepers: A Memoir of the Arts at the End of World War II* and Popa, Opritsa D., *Bibliophiles and Bibliothieves: The Search for the Hildebrandslied and the Willehalm Codex*. *H-Net: Social Sciences & Humanities Online* [online]. [cit. 04.11.2021] Dostupné z: <https://www.h-net.org/reviews/showrev.php?id=10388>

Swiss Museum Close to Accepting Nazi-Era Art Bequest - WSJ. *The Wall Street Journal - Breaking News, Business, Financial & Economic News, World News and Video* [online]. Copyright ©2021 [cit. 03.11.2021]. Dostupné z: <https://www.wsj.com/articles/swiss-museum-close-to-accepting-nazi-era-art-bequest-1416443643>

Task force investigating art trove inherited from Nazi collector achieved 'embarrassing' results | Arts | DW | 26.11.2015. [online]. Copyright © 2021 Deutsche Welle [cit. 03.11.2021]. Dostupné z: <https://www.dw.com/en/task-force-investigating-art-trove-inherited-from-nazi-collector-achieved-embarrassing-results/a-18876659>

The (im)possibilities of escaping 1933 – 1942 | Anne Frank House. [online]. [cit. 04.11.2021] Dostupné z: <https://www.annefrank.org/en/anne-frank/go-in-depth/impossibilities-escaping-1933-1942/>

The Lost Museum | Bonjour Paris. *Your Complete Guide to Paris | Information on Paris* [online]. Copyright © 2021 France Media Ltd. [cit. 08.10.2021]. Dostupné z: <https://bonjourparis.com/archives/the-lost-museum/>

The Lost Museum | Bonjour Paris. *Your Complete Guide to Paris | Information on Paris* [online]. Copyright © 2021 France Media Ltd. [cit. 03.11.2021]. Dostupné z: <https://bonjourparis.com/archives/the-lost-museum/>

The Notorious Gurlitt Trove of Nazi-Tainted Art Makes Its First Appearance at Kunstmuseum Bern. *Artnet News | The Global Art Market Newswire* [online]. Copyright ©2021 Artnet Worldwide Corporation. All Rights Reserved. [cit. 03.11.2021]. Dostupné z: <https://news.artnet.com/art-world/gurlitt-collection-arrives-kunstmuseum-bern-1018277>

The unfinished art business of World War Two - BBC News. *BBC - Homepage* [online]. Copyright © 2021 BBC. The BBC is not responsible for the content of external sites. [cit. 01.11.2021]. Dostupné z: <https://www.bbc.com/news/world-europe-24812078>

V&A · Explore 'Entartete Kunst': The Nazis' Inventory Of 'Degenerate Art'. *V&A · The World's Leading Museum Of Art And Design* [online]. Copyright © Victoria and Albert Museum, London, 2021 [cit. 01.11.2021]. Dostupné z: <https://www.vam.ac.uk/articles/explore-entartete-kunst-the-nazis-inventory-of-degenerate-art#c=&m=&s=&cv=&xywh=-1776%2C-303%2C7630%2C6044>

Vilnius International Forum on Holocaust-Era Looted Cultural Assets, 3-5 October 2000. *Welcome to lootedart.com* [online]. Copyright © website copyright Central Registry 2021 [cit. 02.11.2021]. Dostupné z: <https://www.lootedart.com/MG8D3S66604>

Wanted: Information on stolen paintings. Antiques News & Fairs. (n.d.). [cit. 04.11.2021] Dostupné z: <https://www.antiquesnews.co.uk/news.php?article=1004>.

Washington Conference Principles on Nazi-Confiscated Art - United States Department of State. *U.S. Department of State - United States Department of State* [online]. [cit. 04.11.2021] Dostupné z: <https://www.state.gov/washington-conference-principles-on-nazi-confiscated-art/>

Washington Principles: Joint Declaration by Germany and the USA. Redirecting to <https://www.deutschland.de/en> [online]. [cit. 04.11.2021] Dostupné z: <https://www.deutschland.de/en/washington-principles-joint-declaration-by-germany-and-the-usa>

Werkliste Ausstellung Gurlitt «Entartete Kunst» - Kunstmuseum Bern. *Kunstmuseum Bern* [online]. Copyright © 2021 Kunstmuseum Bern [cit. 03.11.2021]. Dostupné z: <https://www.kunstmuseumbern.ch/de/footer/werkliste-ausstellung-gurlitt-lentartete-kunstr-1859.html>

When Hitler Tried (and Failed) to Be an Artist - HISTORY. [online]. Copyright © 2021 A [cit. 01.11.2021]. Dostupné z: <https://www.history.com/news/adolf-hitler-artist-paintings-vienna>

Restituce uměleckých děl zabavených během druhé světové války

Abstrakt

Tato diplomová práce s názvem „Restituce uměleckých děl zabavených během druhé světové války“ se zabývá důvody nacistického drancování umění napříč Evropou během druhé světové války, vývojem před začátkem války a v jejím průběhu, následnými osudy ztracených uměleckých děl, mezinárodními snahami o nápravu vzniklých škod a současnou situací. Tato práce na problematiku nahlíží z pohledu právní úpravy v jednotlivých zúčastněných zemích a zároveň ukazuje reálné obtíže, kterým jednotlivci čelí při snaze získat zpět ztracený rodinný majetek. Tato práce je především analýzou složité právní situace, kdy selhává jak právo mezinárodní, tak i národní právní úpravy a zároveň ukazuje, jak jsou flexibilita práva a čas pro dosažení zadostičinění klíčové faktory.

Tato práce se dělí do sedmi kapitol a obsahuje obrazovou přílohu.

První kapitola vysvětluje, proč nacisté jevíli tak silný zájem o umělecké sbírky, jak na umění pohlíželi a jak měla získaná díla posloužit říši.

Druhá kapitola se zabývá detailně pojmem „zvrhlé umění“, který prostupuje celou problematikou a také celou touto diplomovou prací. Osvětluje specifický vztah Adolfa Hitlera k umění a moderním uměleckým směrům, nastiňuje velkolepé plány nacistů a dokazuje, že nešlo jen o ideologii, ale také a možná především o financování války. Zároveň tato kapitola provází právní úpravou nacistického Německa, která se umění týkala.

Třetí kapitola pak navazuje snahami především spojenců, kteří po válce postupně shromažďovali díla, která nacisté zabavili.

Čtvrtá kapitola znovu shrne historický kontext problematiky a nahlédne na problematiku rekonstrukce vlastnických práv v situacích, kdy tato práva k věci drží v dobré víře další osoby. Tato kapitola je velmi důležitá, protože ukazuje čím dál větší složitost restitucí s tím, jak plyne čas.

Pátá kapitola se zabývá nejdůležitějšími konferencemi, které na toto téma proběhly, tedy Washingtonskou konferencí, Vilniuským fórem a Pražskou konferencí.

Šestá kapitola pak shrnuje klíčové právní úpravy v nejvíce dotčených zemích a porovnává možnosti jednotlivců dožadovat se rekonstrukce svých práv.

Sedmá kapitola pak na několika rozdílných případech názorně ukazuje komplexnost, ale také klesající urgentnost celé problematiky.

Klíčová slova: restituce, umělecká díla, nacismus, židé

Restitution of works of art seized during World War II

Abstract

This thesis, entitled "Restitution of Artworks Seized during World War II," examines the reasons for the Nazi looting of art across Europe during World War II, developments before and during the war, the subsequent fate of lost artworks, international efforts to repair the damage, and the current situation. This thesis looks at the issue from the perspective of the legal framework in each of the countries involved, while showing the real difficulties faced by individuals in trying to recover lost family property. Above all, this thesis is an analysis of a complex legal situation where both international and national law is failing, while showing how flexibility of law and time are key factors in achieving satisfaction.

This thesis is divided into seven chapters and includes a pictorial appendix.

The first chapter explains why the Nazis showed such a strong interest in art collections, how they viewed art, and how the acquired works were intended to serve the Reich.

The second chapter deals in detail with the concept of "degenerate art," which permeates the entire issue and this thesis. It sheds light on Adolf Hitler's specific relationship with art and modern artistic movements, outlines the grand plans of the Nazis and proves that it was not only about ideology, but also and perhaps above all about financing the war. At the same time, this chapter guides us through the legal regulation of art in Nazi Germany.

The third chapter then picks up with the efforts of the Allies in particular, who gradually collected the works that the Nazis confiscated after the war.

The fourth chapter will again summarize the historical context of the issue and look at the problem of reconstructing property rights in situations where these rights are held in good faith by other persons. This chapter is very important because it shows the increasing complexity of restitution as time passes.

The fifth chapter deals with the most important conferences that have taken place on the subject, namely the Washington Conference, the Vilnius Forum and the Prague Conference.

The sixth chapter then summarises the key legislation in the most affected countries and compares the possibilities for individuals to seek reconstruction of their rights.

The seventh chapter then uses several different cases to illustrate the complexity but also the decreasing urgency of the issue.

Keywords: restitution, works of art, Nazism, Jews